

psykologi - meditasjon - kultur - samfunn

dyade

4/09

■ ACEM

SAHARA

Trussel og møteplass

Se nyansene
med Acem-meditasjon

Redaktør:
Christopher Grøndahl

Redaksjon:
Turid Suzanne Berg-Nielsen
Rolf Brandrud
Halvor Eifring
Vilde Haakensen
Eirik Jensen
Dag Jenssen

Redaksjonsekretær:
Anne Friis-Baastad

Korrektur:
Marte Otnes

Design:
Elisabeth Heimdal

Foto:
Christopher Grøndahl
et al. (www.sxc.hu)
wikipedia.org
[wikimedia commons](http://wikimedia.commons)
Prit Kallas (omslagsbilde)

Administrasjon:
Acem sekretariat

Redaksjonsråd:
Ole Gjems-Onstad
Carl Henrik Grøndahl
Torbjørn Hobbøl
Are Holen

Adresser:
Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo
Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo

Telefon: 23 11 87 00
Telefax: 23 11 87 09
Bankgiro: 6026 05 04048

dyade@acem.no
www.dyade.no

Trykk/opplag:
Hegland Trykk 1100 eks

Utkommer 4 ganger i året

Abonnement
For året 2009: kr. 220,-

ISSN 0332-5790

Innhold

- 2 Leder: Berørt av Sahara
- 5 *Christopher Grøndahl*: Saharas historie
Politikk og geologi i planetens største ørken.
- 19 *Halvor Eifring*: Ørkenen som åndelig tumleplass
Den øde ørken spiller en sentral rolle i vestlig åndelighet.
- 25 *Christopher Grøndahl*: Hvor kommer alt dette vannet fra?
Ironisk nok er Sahara full av vann. Libya har tatt det i bruk i stor skala.
- 31 *Carl Henrik Grøndahl*: Sangen om Sahara
Romanen *Ikaros* - unge Axel Jensen på jakt etter de store mysteriene.
- 41 *Christopher Grøndahl*: Kampen mot en grusom tradisjon
Kvinnelig omskjæring i ørkenlandene kan bekjempes gjennom personlig engasjement.
- 57 *Christopher Grøndahl*: Livet på terskelen til Sahara
Mali, et land der ingen norsk bonde ville ha startet traktoren.

” I Fulani-kulturen skal en kvinne føde alene bak en busk, og ingen skal legge merke til det før hun kommer tilbake med barnet.

Berørt av Sahara

Da jeg kom ut av hytta, var snøen dekket av gulbrunt støv. Det var påskemorgen. Jeg var ti år gammel og hadde tenkt meg ut for å ake. Rondane strålte hvitt og majestetisk i det fjerne. Men den skitne snøen rundt hytta var ikke innbydende.

- Det kommer fra Sahara, forklarte min tante. Fint ørkenstøv hadde blitt båret med vinden hele veien fra Afrika og opp hit. For første gang i mitt liv hadde jeg håndfaste tegn på at kontinentene var knyttet sammen av værsystemer, og at noe så fjernt og eksotisk som ørkenstøv kunne påvirke en tiårings hverdag i kalde Norge.

Dette nummeret av Dyade viser at Sahara berører oss langt mer enn vi kanskje skulle tro. Det minst åpenbare først: Fascinasjonen for ørken og ødemark finnes i det norske. Vi liker å gå på tur hvor vi ikke møter folk, vi liker oss på Hardangervidda i storm. Det er både en meditativ dimensjon over uberørt naturs stillhet og ødslighet – og det er bare ekstrem natur som får være i fred til å fylle slike funksjoner: Ørken, urskog, høyfjell. Disse naturlige rammene blir gjerne tatt i bruk både for meditasjon og ekstremsport (klatre til topps, klare seg i ekstrem hete osv).

Carl Henrik Grøndahls artikkel tar utgangspunkt i en ung norsk manns reise i Sahara: Forfatteren Axel Jensen og hans roman

Ikaros. Lengselen etter dypere innsikt driver hovedpersonen ut i ørkenen. Dette henger sammen med noe som er befestet i vår kultur- og religionshistorie, og som Halvor Eifring peker på i sin artikkel. Nemlig at ørkenen figurerer i alle de vestlige religionene som et sted der man kan komme i dialog med guddommen. Enten direkte, i form av brennende busker og erkeengler, eller indirekte, i form av den stillheten fraværet av sosialt liv påtvinger den ørkenreisende.

Men fortellingen om ørkenstøvet i den norske fjellheimen viser en flik av hvordan Sahara berører oss langt mer konkret: Biosfæren, det området av Jorden der liv finnes, er en avansert «organisme» hvor et mylder av faktorer spiller sammen. Blir dens kretsløp skjøvet tilstrekkelig ut av balanse, oppstår dramatiske endringer. Noen ganger over svært kort tid.

Sommervarmen i Saharas smelteovn er med på å definere intensiteten og størrelsen på orkanene som herjer i karibien og på kysten av Nord-Amerika. Det anslåes at opp til en milliard tonn av Saharas jernrike sand blåser over Atlanterhavet hvert år. Den bidrar til koralldød, men er også viktig for deler av plantelivet i Amazonas. Mellom en tredjedel og halvparten av støvet som blåser gjennom Miami en hvilken som helst dag kommer fra Afrika. Det har med seg både skadelige soppsporer og sprøytemidler. Samspillet

Sahara dekker én fjerdedel av det afrikanske kontinentet

mellom Saharavarmen og havtemperaturene er ennå ikke fullt ut kartlagt, men det er åpenbart at Saharas svingninger er tett knyttet til resten av planetens værmønstre.

Den tredje måten Sahara berører oss på, er som eksempel på kreftene i globale temperatur- og værendringer. Sahara har vært gjenstand for ekstrem forvandling ganske «nylig». I løpet av en turbulent periode på tre hundre år forsvant alt overflatevannet, og Sahara ble den ørkenen vi kjenner i dag. Dette skjedde for rundt fire tusen år siden, og knyttes til endringer i vinkelen på Jordens rotasjonsakse. Med denne gradvise, naturlige astronomiske endringen, var en liten forskyvning i værmønstrene alt som til slutt trengtes for å utløse den ekstremt raske forvandlingen til ørken.

Reiseskildringene fra Mali i dette Dyade viser hvordan menneskene i og rundt Sahara lever på yttergrensen av det vi kan tåle. Livets sårbarhet blir tydelig, men også biologiens og menneskenes mangfoldige kreativitet. Sahara er altså stedet der vi ser effekten av store astronomiske endringer, stedet der økosfærens framtid formes, og stedet der kontemplative kulturer har søkt stillheten og dialogen med eksistensens dypere krefter.

Dette nummeret av Dyade byr dermed på en berøring med Sahara, og med mennesker – fiktive og virkelige – som på ulike måter er preget av planetens største ørken. God lesning!

Christopher Grøndahl

Christopher Grøndahl:

Saharas historie

politikk og geologi i planetens største ørken

En gruppe menn hviler i den knappe skyggen av et akasietre i Sahara. De befinner seg ved utkanten av sandsjøen Erg de Ténéré i Niger. Søtlig te putrer over et lite pinnebål. Den skal drikkes til et sparsomt middagsmåltid av sammenpressede couscous-kaker og dadler. Klokken er litt over tolv.

Over dem skinner Sahara-solen. Varmen er som en jernvekt. Den stråler tilbake fra bakken og skaper vridninger i luften. Det er som å sitte på bunnen av en brødrister. Temperaturen har steget jevnt de siste timene, og er nå på 48 grader celsius. Stålet i den mørbankede Toyota Landcruiseren er for varmt til å ta på. Metallene knaker i protest.

Det er den sør-afrikanske forfatteren Marq de Villiers som forteller fra en reise innover i Sahara på jakt etter en forstenet skog og hulemalerier. Begge deler er tegn på at

Sahara ikke alltid har vært like gold. Men til tross for at reisen begynte med en sitrende forventning om det man kunne finne, har den overopphetede, knusktørre luften tatt livet av en hver samtale. Så blåser det opp. Vinden er ikke kraftig, men virvler likevel med seg den finmalte ørkensanden. Den er som mel og gjør himmelen gultåket og solskiven uklar. Bilen er parkert for å gi ly, men det hindrer ikke sanden. En tinntallerken på bakken blir i løpet av noen sekunder dekket av en knasende film. Sand i ørene, i nesen, den irriterer øynene, lirker seg inn i klærne. Drivende sand i

Hvordan finner nomadene veien i et landskap uten horisont?

hver eneste lille sprekke og åpning: Sand i teen, sand i maten, et plagsomt belegg på tennene. Sikten er minimal, kanskje bare ti meter. De sitter sammenkrøpne, venter. Sjåføren har hodet på knærne. Det ser ikke en gang ut som han puster.

Ut av dette svovelaktige, virvlende halvmørket dukker plutselig tre menn på kameler opp. De vandrer uførtrodd gjennom sandsløret, passerer bare noen få meter fra leiren. Men ingen sier noe eller hever hendene i hilsen. Kamelene er svært høye, med lange, knoklete ben og et nærmest opphøyet utseende, harkende og gryntende for hvert skritt, som gamle menn med sure oppstøt. De tre nomadene er innhyllet i blått stoff. Bare øynene er synlige. Hver holder en lang stav som peker nedover, forbi kamelnakkene. De bærer brede sverd i bandolærene og én av dem har en rifle over skulderen. Vannet skumper i *guerbaer*, geiteskinnssekker som henger langs kamelenes flanker.

De beveger seg stille gjennom leiren. Kamelhovene lager ingen lyd mot den myke sanden. Det knirker svakt i lær, dyrenes raplignende pust, og så er de borte, forsvunnet i sandskyen, på vei ut i ørkenen. Ingenting står igjen etter at de har passert, de er som unnvikende gjenferd. Hvor er disse dyp-ørken-tuaregene på vei?

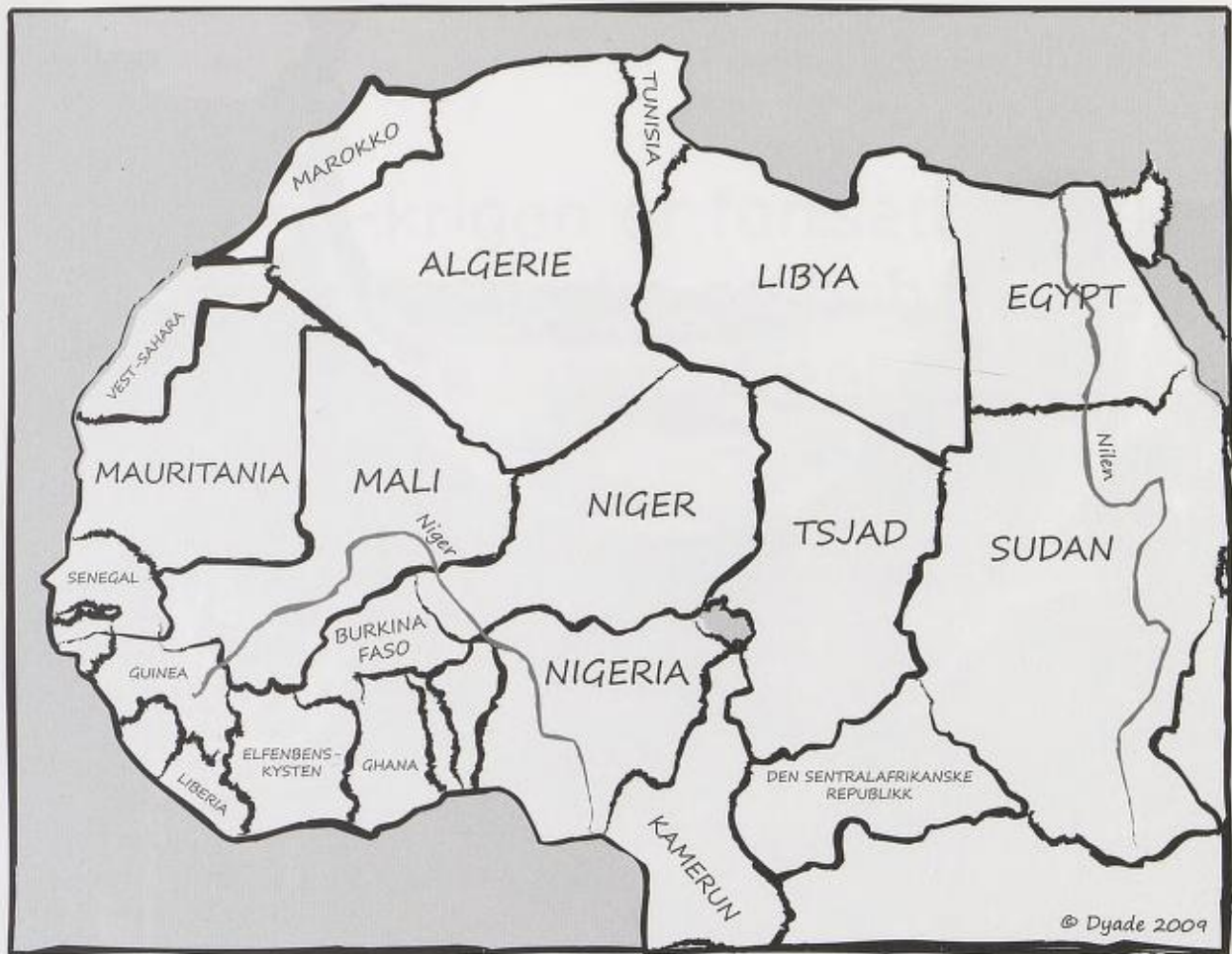
Hvor kommer de fra? I hvilket ærend? Og hvordan finner de veien i et landskap uten stier, uten horisont, med tyve meters sikt? De er på vei nordover, men nord byr ikke på annet enn ukers tungt ritt til ingensteds. Mot vest ligger Aïr-steinmassivet, men mot nord og øst, ingenting.

ALLAHS TOMME HAGE

Sahara, klodens største og strengeste ørken. Den er et hav uten vann, et fryktens sted av sandblåste knokler på ørkengulvet, en gold villmark. En reise i Sahara betyr svært mange dager uten landemerker, bare en langsom bevegelse i den dirrende varmen fra soloppgang til solnedgang, gjennom et landskap av talløse, anonyme sletter dekket av stein, klipperester og grus.

«Allah fjernet alt overflødig menneske- og dyreliv fra ørkenen så han skulle ha ett sted hvor han kunne vandre alene ... Derfor kalles den store Sahara også Allahs hage», sier et arabisk ordtak.

Men denne hagen er langt fra den anonyme flaten av endeløse brungule sletter som stereotypien vil ha det til. Den har dyreliv, og en befolkning av nomader som overlever i ørkenen som sjømenn på et hav uten vann. Sahara er ikke tom, men full – full av menn og legender, av sand og stein, av sviende vind og plutselige, ville

Sahara-regionen

stormer, av ofte dødelige skapninger, av flyktninger i hemmelige fjellfestninger, av handelsmenn og smuglere, av reisende og bedrag.

Faktisk er Sahara full av overraskelser. Vann der man ikke skulle kunne finne vann. Store reservoarer, dypt i bakken. Innsjøer som forandrer farge av ukjent grunn. Ensomme trær med hundre meter lange røtter. Kjempetrær, veltet og forvandlet til stein. Steinsirkler, langt eldre enn Stonehenge. Smaragdfjell, kalkfjell, fjell svarte som kull eller blendende røde. Sanddyner som beveger seg ved å hoppe, ikke ved å drive. Blinde fisker i dype brønner. De spisse knoklene til prehistoriske krokodiller så lange som busser. Levende krokodiller i en liten

sjø, tusen kilometer fra rennende vann. Mumifiserte fugler. En ravn som lever underen klippe. Skapninger som absorberer fukten i sitt eget åndedrett og derfor ikke trenger å drikke. Et sted fullt av natur, evigvarende, fantasifullt, overveldende i alle sine særheter. Den store Sahara.

SAHARAS POLITISKE KART

Bildet av de tre tuaregene som forsvinner i sanddisen bærer i seg myten om Sahara og dens unnavikende herrefolk. Skal du ta for deg Saharas historie er det to akser du kan bevege deg langs: Den geologiske og den geografiske. Den siste først. En måte å få et begrep om Saharas geografi på, er ved å ordne ørkenlandene i grupper. I nord finner vi middelhavsrekken: Marokko, Tunisia, Algerie og Libya. I øst strekker

Egypt seg sørover, tett geografisk og historisk knyttet til Sudan gjennom Nilens løp. Den sørlige delen av Sahara defineres av Sahel-landene, Mali, Niger og Tsjad. (Ordet Sahel kommer fra arabisk, *sāhil*, som betyr «kysten av Sahara» eller «grensen til Sahara»). I vest, langs Atlanterhavet, finner vi Mauritania og Vest-Sahara (under Marokkansk okkupasjon siden 60-tallet).

Saharas kjerne ligger der den nordlige rekken glir over i den sørlige. Algeries sørlige grensetrakter og Nigers nordområder er de mest avsidesliggende og uforandrede av Saharas landskaper. Her fant ørkennomadene, tuaregene, maurene, chaambaene og andre ly etter den arabiske invasjonen i det syvende

århundre, og det er her flesteparten av dem fortsatt bor. Tamanrasset i Algerie blir ofte referert til som «tuareg-hovedstaden».

SAND OG KONGEDØMMER

Mange av disse landene er relativt unge. Deres moderne grenser stammer fra kolonitiden, da det meste av Afrika ble delt opp i innflytelses-soner under de europeiske imperiemaktene. Men i essens er Saharas land svært gamle, med lange, noen ganger praktfulle, men oftest melankolske historiske linjer.

Den nordlige rekken kjenner vi best til. Pharaoenes kongedømme i Egypt strakte seg langs Nilen og inn til de større oasene i Saharas utkant. Etter tre tusen års sammenhengende styre, ble gud-kongenes

Algerie-krigen er fortsatt et ikke-tema i Frankrike og behandles kun metaforisk i den offentlige debatt

herredømme overkjørt av perserne fire hundre år før vår tidsregning. Deretter av makedonerne, romerne og tilslutt – etter islams fødsel – av araberne. De andre kongedømmene langs middelhavskysten led samme skjebne: Libya, Tunisia, Algerie og Marokko ble utsatt for en lang rekke bevæpnede kolonister: fønikerne, kartagerne, romerne, vandalene, bysantinerne. Araberne brukte sin base i Egypt til krigerske sveip langs kysten på sekshundretallet og igjen på ellevehundretallet. Disse angrepene drev store deler av befolkningen dypt inn i ørkenen.

Når det gjelder de sørlige landene, er vi mindre skolert. Ikke minst fordi det finnes få skriftlige kilder. Men rundt det første århundre i vår tidsregning begynte flere kongedømmer å samles i det som i dag er Mauritania, Mali, Niger og Chad. Da de første islamske forkynnerne krysset ørkenen på syvhundretallet, var disse kongedømmene godt etablert. Noen av dem var store nok til å kunne kalles imperier. Det tidligste var gamle Ghana, deretter fulgte Tekrur. Så kom Mali, det største imperiet i fordums Afrika, etterfulgt av Songhai. Lenger til øst, rundt Tsjad-sjøen oppsto kongeriket Kanem-Bornu på nihundretallet. Det varte i nesten tusen år, før det ble oppløst av de

franske kolonistene. Dette kongedømmet var middelalderens store handelsrike, godt kjent av kjøpmenn både i Europa og i Levanten (landene rundt det østlige Middelhavet). Det sier litt om denne kulturens fall at under franskmennene var Tsjad så isolert og betydningsløst at nesten halvparten av de offentlige stillingene sto ubesatt til en hver tid. Faktisk fikk franske tjenstemenn tildelt oppdrag i Tsjad som straff.

FRANSKMENNENES GREP

Sett opp mot Sahara-kongedømmenes livstid er de moderne afrikanske landenes historie svært kort. De fleste landene i Sahara-regionen vant uavhengighet fra Frankrike på 1950 – og 60-tallet, etter at Annen Verdenskrig hadde vist befolkningene at den hvite mann var langt fra uovervinnelig. Algeries frigjøringskamp var den mest blodige, og da franskmennene trakk seg ut i 1962 var halvannenmillion mennesker drept. Denne krigen er fortsatt et ikke-tema i Frankrike i dag, og kan nesten kun behandles metaforisk i landets offentlige dialog. Et godt eksempel er den tyske filmskaperen Mikael Hanekes *Caché*, en sterkt politisk film som kun spiller seg ut mellom to menn i dagens Paris. Franskmannen nekter å forholde seg til at han faktisk påførte den algeriske mannen store sjelelige sår da

Til tross for et mishag mot fransk- menn, har de fleste landene beholdt fransk som nasjonalspråk

de var barn. Fornektelsen får etter hvert store konsekvenser for begge liv – og har ringvirkninger helt inn i neste generasjon. Til tross for et generelt mishag mot franskmenn gjennom hele det tidligere franske koloniområdet, har de fleste landene beholdt fransk som nasjonalspråk. De deltar sånn sett i den globale frankofonien, et av Frankrikes argumenter for å kunne kalle seg en stormakt og begrunne sitt faste sete i FNs sikkerhetsråd.

I dag er Sahara-regionen velsignet med ulike grader av demokrati. Fra Gadaffis enevelde i Libya og FLNs total kontroll i Algerie, via det opplyste kongedømmet i Marokko til den mer typiske haltende afrikanske republikkmodellen, der én etnisk gruppe holder på makten gjennom mer eller mindre rettferdige valg og endringer i grunnloven, med det resultat at andre grupperinger innleder motstandskamp. Dette er tilfellet i Tsjad og Niger, og til en viss grad Mauritania. Både i Algerie og Egypt er demokratiet lirket til side for å hindre at islamske fundamentalister skal komme til makten. Sudan har, både med nord-sør konflikten og utrenskningene i Darfur sikret seg plassen som Saharas *enfant terrible*. Mali fremstår som regionens best fungerende demokrati, men har potensielt både et tuareg-opprør

og en stor klimaendringbombe med etnisk tilsnitt i delta-området å hanskes med. Malis relativt gode fungering gjør landet til Sahara-regionens foretrukne bistandspartner. Både FN, et vell av internasjonale organisasjoner og flere norske bistandsgrupperinger er engasjert i langsiktige prosjekter i landet. Til tross for dette ligger Mali sammen med Niger, Sudan og Tsjad godt plassert blant verdens fattigste land.

METEMARK OG DINOSAURER

Den andre aksengjelder Saharas geologiske historie. Her er metemarken en interessant historieforteller. Metemarken er for bønder, hagefolk og økologer et symbol på et økosystem i god balanse. Markene lufter jorden, gir den næringsstoffer, gjør den mottakelig for planter. Men metemarken er også ekstremt sårbare og svært sensitive for tap av kroppsfuktighet. Til tross for denne skjørheten, finnes metemarken på alle fuktige steder over hele Sahara, selv i de mest avsidesliggende oaser. Studerer du genetikken til metemarkene, får du et forvirrende migrasjonsmønster: Markene i nord har felles gener med mark i middelhavsområdene og så langt vest som Kanariøyene. Markene i sør er mer uforutsigbare og har forbindelser både til Egypt, Tunisia og Victoriasjøen. Men én ting er sikker: Markene kom ikke på

kamelryggen. De kom for egen maskin, gjennom fuktig, næringsrik jord. Da jorden som brakte dem dit tørket inn og forsvant, var de fanget i de få stedene som fortsatt var fuktige.

Fra de små til de største: Det var dinosaurer i Sahara, som det var stort sett alle andre steder på planeten. For hundre millioner år siden var hele Sahara dekket av fuktig skog. I denne levde dinosaurer, krokodiller, gigantiske skilpadder, pterosauruser og fisker av alle slag. I ørkenområdene i Niger (der de tre kamelrytterne i starten av denne

artikkelen dukket opp) ligger en av verdens største og viktigste dinosaur-kirkegårder. Fossileneerspredtutoverethundrekilometer langt belte. Noen av knoklene stikker opp fra sanden på toppen av dynene, begravet og blåst frem igjen tusenvis av ganger. Nå er de plukket av tilfeldige turister eller hakket løs av tuaregene for å lage smykker.

Etterlevninger av de store, fuktige skogene finnes over alt i ørkenen. I Algerie, Niger og Tsjad finner du forsteinede rester av falne kjempetrær, nå offer for erosjon og oppsmuldring. Tuaregene stiller dem opp

Akademikerne krangler om hvorvidt Sahara vokser, krymper eller bare flytter på seg

og bruker dem til å markere reiseruter eller brønner. Siv og gress er også forstenet. På de store saltflatene som en gang var vann, særlig i sørlige Sahara, finner du kalkifiserte strå, som nå ser mest ut som bitesmå ventilasjonssjakter der de markerer omkretsen av forlenget fordampede innsjøer.

SUMPEN TØRKER INN

Dette store sump- og skoglandet eksisterte i all sin fuktige og grønne prakt frem til slutten av miocen-perioden, det vil si frem til rundt fem millioner år siden, da monsun-linjen gikk tusen kilometer nord for der den går i dag. Etter denne perioden tørket nesten all tropisk våtmark opp. Siden da har Sahara vært ørken mer enn én gang. I følge geologiske spor var den fuktig flere ganger i løpet av den lange pleistocen-perioden som varte frem til rundt elleve tusen år siden. De fossile akviferene (vannholdige bergformasjoner) som finnes under store deler av Algerie og Libya er datert til å være mellom ti og trettifem tusen år gamle. Dette betyr at regnvann har seget ned fra overflaten både gjennom pleiostocen- og holocen-periodene (holocen er navnet på de siste elleve tusen årene av jordens historie). Ørkenifisering ble fulgt av fuktige perioder i vekselvirkning i sykluser på omtrent ti tusen år.

På slutten av siste istid, rundt femten tusen år siden, økte regnfallet over hele kloden. Sahara hadde vært ørken gjennom istiden, men i løpet av denne tidlige holocen-perioden, idet isen smeltet og regnfallet økte, var vannnivåene i Amerika, Europa og alle andre steder, inkludert Afrika, på sitt høyeste. Hele Sahel-beltet var dekket av sjøer som årlig flommet over som et resultat av avrenning fra Saharas høysletter. Savannegress spredde seg over ørkenen. Sjøene og de tørre elveløpene fyltes med vann og fisk. Tsjad-sjøen var femten ganger så stor som i dag. Skoger dukket opp: sedertrær, sykamortrær, ask, lind- og piletrær vokste gjennom hele Sahara. På høyslettene i Ahaggar og Tibesti fantes det eiketrær.

I midten av holocen-perioden var gjennomsnittstemperaturene på Jorden to eller tre grader høyere enn i dag (fire grader høyere i de arktiske og sub-arktiske regionene). Dette var ideelle forhold for fremveksten av menneskelige kulturer. Somrene var milde og vekstsesongen strakte seg en måned ekstra i begge ender. Et antall sivilisasjoner blomstret, i Mesopotamia (dagens Irak) og andre steder. De første tegnene til mer avanserte menneskelige bosetninger i Sahara er ti til tolv tusen år gamle. Så, et sted mellom seks og åtte tusen år siden, begynner Sahara å

tørke inn igjen og blir etter hvert den største ørkenen på planeten. I de siste tre tusen årene har klimaet i Sahara vært stabilt tørt og varmt, slik det er i dag.

TRUSSEL

Men til tross for stabilt klima i denne tiden, er ørkenens grenser i forandring. Akademikerne krangler om hvorvidt Sahara vokser, krymper eller bare flytter på seg. Dersom den forandrer seg, kan det være et resultat av menneskelig uforsiktighet, uforståtte klimasykluser, planetær bevegelse eller forskyvninger i Jordens akse. Den kan også være resultat av disse faktorene i kombinasjon. Eller av ingen av dem. For hver teori finnes det en som sier det motsatte. For hvert stykke bevis finnes det et annet som motsier det. Dagens mangel på vann har vært rådende i alle fall siden romertiden. Lenge holdt romerne ørkenen på armlengdes avstand med ingeniørkunsten sin. Talløse oaser i nordlige Sahara har buede rester etter romerske akvedukter. Noen av dem står fortsatt, halvt begravet av sanddyner. Lenger øst hadde grekerne sinnrike systemer med steinsisterner for å vanne jordbruksmark og vinranker. De kultiverte et belte fra Cyrenaica i Libya til Aleksandria i Egypt. Også disse ligger i ruiner, men ikke som følge av klimaforandringer. De ble revet ned i arabisk skadefryd under invasjonene på tusentallet.

TRE HUNDRE ÅRS ENSOMHET

Det vitenskapsmennene ikke diskuterer er hvor forbløffende fort dagens Sahara ble ørken denne siste gangen. Den forandret seg fra grønn savanne til ødemark med bekymringsverdig hastighet: Langsomme forskyvninger i Jordens bane og akse samlet seg opp helt til de plutselig utløste feedback-spiraler i hav, land, vegetasjon og atmosfære. I løpet av knappe tre hundre år var alt det grønne erstattet av den ørkenen vi kjenner i dag. Det er en total forandring det kan være grunn til å reflektere over, ikke minst med tanke på de klimaendringene vi står midt oppe i.

Både Jupiters og Venus' gravitasjonsfelt får Jorden til å svinge langs nord-syd-aksen. Denne bevegelsen gir oss årstidene: Sommeren kommer når den ene av halvkulene er vippet mot solen. Gjennom

en syklus på førti tusen år varierer dette utslaget mellom 24,5 og 22,1 grader. Samtidig får samspillet mellom solens og månens gravitasjonsfelt Jorden til å vakle, noe som endrer tidspunktet for *perihelion*, stedet der Jordens bane er tettest på solen. Disse to syklusene, sammen med en teoretisk tredje syklus som endrer formen på selve jordbanen rundt solen, bestemmer hvor mye sollys som treffer jorden. Den serbiske matematikeren Milutin Milankovich fremsatte denne teorien på 1930-tallet som en del av en modell for istidene. De kalles nå for Milankovich-sykluser.

For ni tusen år siden var Jordens helningsgrad 24,14. I dag er den 23,45. Før forandringen i Sahara inntraff perihelion i juli. Nå skjer den i januar. Før forandringen var den nordlige halvkulen badet i lysere og lengre sollys, nok til å forsterke de afrikanske og indiske sommermonsunene. Pollenstudier viser at Sahara på den tiden var dekket av savanne og lave busker, med lommer av skog.

KOMPLISERT SAMSPILL

I noen tusen år hadde endringen i helningsgrad ingen målbare konsekvenser. Enkeltvis var de forandringene som foregikk for små til å påvirke livet i Sahara. Men de bygget opp momentum.

Klimaforskeren Martin Claussen og hans team ved Potsdam Institute for Climate Impact anslår at forandringen fra savanne til ørken foregikk i to adskilte «episoder». Den første intraff for rundt seks tusen år siden, den andre, tre-hundre-års-rykket, skjedde for nærmere fire tusen år siden. Den siste, skremmende kort i et geologisk perspektiv, tippet klimasystemene i Sahara opp ned, med ødeleggende konsekvenser for livet der. Sommertemperaturene steg dramatisk, regnet sluttet nesten helt å falle, elver og sjøer tørket ut og vannspeilene begynte å synke.

Denne teorien viser at lite av den siste kataklysmiske forandringen i Sahara kan tillegges endringer i havtemperatur, og enda mindre menneskelig manipulasjon av miljøet. Konklusjonen til Claussen er at atmosfære- og vegetasjons-feedback-løkker har skylden. Løkkene er svært sammensatte og gjensidig infiltrert i hverandre:

We've shown that this can be described as a natural phenomenon ... just a vast weird clockwork ... that connected Jupiter to the acacia trees [of the Sahara], with Earth's tilted axis, the summer monsoon, and the brightness of the desert sand all acting as intermediate cogs ... and it all happened very fast ... well within the

limits of cultural memory. [...] Global warming ... could, a century or two from now, provide the nudge to the monsoon that the tilt and wobble of Earth's axis did in the middle Holocene.

En senere amerikansk studie anslår at det var jordsmonnets og plantenes evne til å holde på fuktighet som holdt Sahara grønt i tidligere tid. Jordsmonnet avga mer fuktighet og bidro til å skape regnskyer. Plantedekket absorberer mer solenergi enn sand og avgir fuktighet i prosessen. Dermed får du et selvforsterkende kretsløp: Vegetasjonen blir tykkere, bakken fuktigere og mørkere, som fører til at mindre sollys reflekteres og at fuktigheten i luften øker, dermed faller det mer regn, som igjen gjør vegetasjonen tykkere.

MENNESKET SOM PROBLEM

Men selv om det skulle vise seg at ørkenen som helhet ikke blir større, er det liten tvil om at lokale områder opplever ørkenspredning. Dette skjer særlig langs Saharas sørlige grenser, og er nesten alltid knyttet til menneskelig aktivitet (se artikkelen *En reise på terskelen til Sahara*).

I et forsøk på å endre tenkningen har FN nylig forandret definisjonen av ørkenspredning fra «spreading of a desert» til «arid land degradation». Når vegetasjonen blir fjernet, tørker jordskorpen inn og reflekterer mer av solvarmen. Dette fører til endringer i termodynamikken i atmosfæren og hindrer regnfall. Mere støv (i seg selv et resultat av ørkenspredning) og annen forurensning i atmosfæren fører til

Blir menneskene for plagsomme, reiser planeten seg og børster oss bort som maur fra stakken

klimaendringer. Ørkenspredningen fører til senkning av vannspeilet, økt saltinnhold i jordsmonnet og det gjenværende vannet. Med erosjon og utryddelsen av vegetasjon blir klimaet enda tørrere.

Befolkningsvekst er på ulike måter kjernen i denne ørkenspredningen. Mer mennesker betyr flere husdyr, mer vegetasjon brukt til brennstoff og bygging. Større dyreflokker betyr at mer jord trampes ned og gjør bakken hardere. Dermed tar den opp mindre av det lille vannet som fins, noe som igjen leder til erosjon og forringelse av jordsmonnet.

Tuareg-opprørene i Mali og Niger på 1980- og 90-tallet er et eksempel på ørkenspredning med politisk opphav. På grunn av krigføringen kunne ikke nomadenlikeleittamedsegkamelflokkene til nye beiteområder. Og ettersom de ikke var velkomne i byene, måtte de selv dyrke mat, basert på vanning fra grunne brønner. Noen av brønnene tørket ut, andre ble fylt av jord eller måtte forsterkes med stein, og dermed seg ikke vannet lenger ut i bakken omkring. De små vannpølene som ble bygget for å forsøke å holde på vannet førte bare til økt fordampning og økt saltinnhold i jordsmonnet.

MAUR FRA STAKKEN

Økonomisk og teknologisk vekst virker fornuftig, men er to-egget: Med dieselpumper kan man hente opp vann fra stadig dypere akvifer, noe som har fått nomadene til å gi slipp på vandringene og i stedet slå seg til ro med dyreflokken på ett sted, og endatil øke antallet dyr. Dermed blir belastningen på plantelivet i området større, plantene blir gresset i hjel, rykket opp med roten. Introduksjonen av vestlige landbruksmetoder for å øke avkastningen fra jorden skaper problemer da disse metodene er utviklet i tempererte klima med dypere jordsmonn og mer regn. Resultatet i Sahel er at det tynne jordsmonnet ødelegges og landområder som før ble dyrket forandres til ørken.

Det er den klassiske onde sirkelen: Ørkenen krever mer desperate tiltak for å sikre menneskenes overlevelse. Den menneskelige aktiviteten gjør ørkenen verre. Sahara i sin nåværende form er ung. Klimaendringer kan igjen forandre den til noe annet. Men her, som alle andre steder, er menneskenes herjinger uten betydning i det store perspektivet. Planeten gjør det den alltid har gjort: Forandrer seg. Blir vi for plagsomme, reiser den seg og børster oss bort som maur fra stakken. Men enn så

lenge er vi her. De tre tuareg-rytterne som dukket opp fra ørkenstøvet forsvant like fort innover i den endeløse sanden. Det var ingenting dit de var på vei. Men likevel var de hverken fortapt eller uten mål. De var der de skulle være: Hjemme.■

Kilder:

Marq de Villiers & Sheila Hirtle: *Sahara* (Walker, 2002)
wikipedia.org
cia.gov

Ørkenen som åndelig tumleplass

Møte med Gud, Satan, Selvet og Intetheten

Den øde ørken spiller en sentral rolle i vestlig åndelighet. Et nærmere blikk på ørkenfedrene forteller oss hvorfor, skriver **Halvor Eifring**.

- Etter at Moses hadde ledet jødene ut av Egypt, tilbrakte han 40 år med sitt folk i ørkenen, og her åpenbarte Gud seg til stadighet for ham og ga ham blant annet stentavlene med de ti bud.

- Etter at Jesus var blitt døpt av døperen Johannes, fastet han i 40 dager i ørkenen, mens Satan på stadig mer utspekulert vis (skjønt helt forgyeves) forsøkte å friste ham til å vise sine overnaturlige evner.

- Muhammed var også en ørkenens mann, selv om det var i en hule i Hira-fjellet han mediterte da engelen Gabriel åpenbarte seg for ham og utropte ham til Guds sendebud.

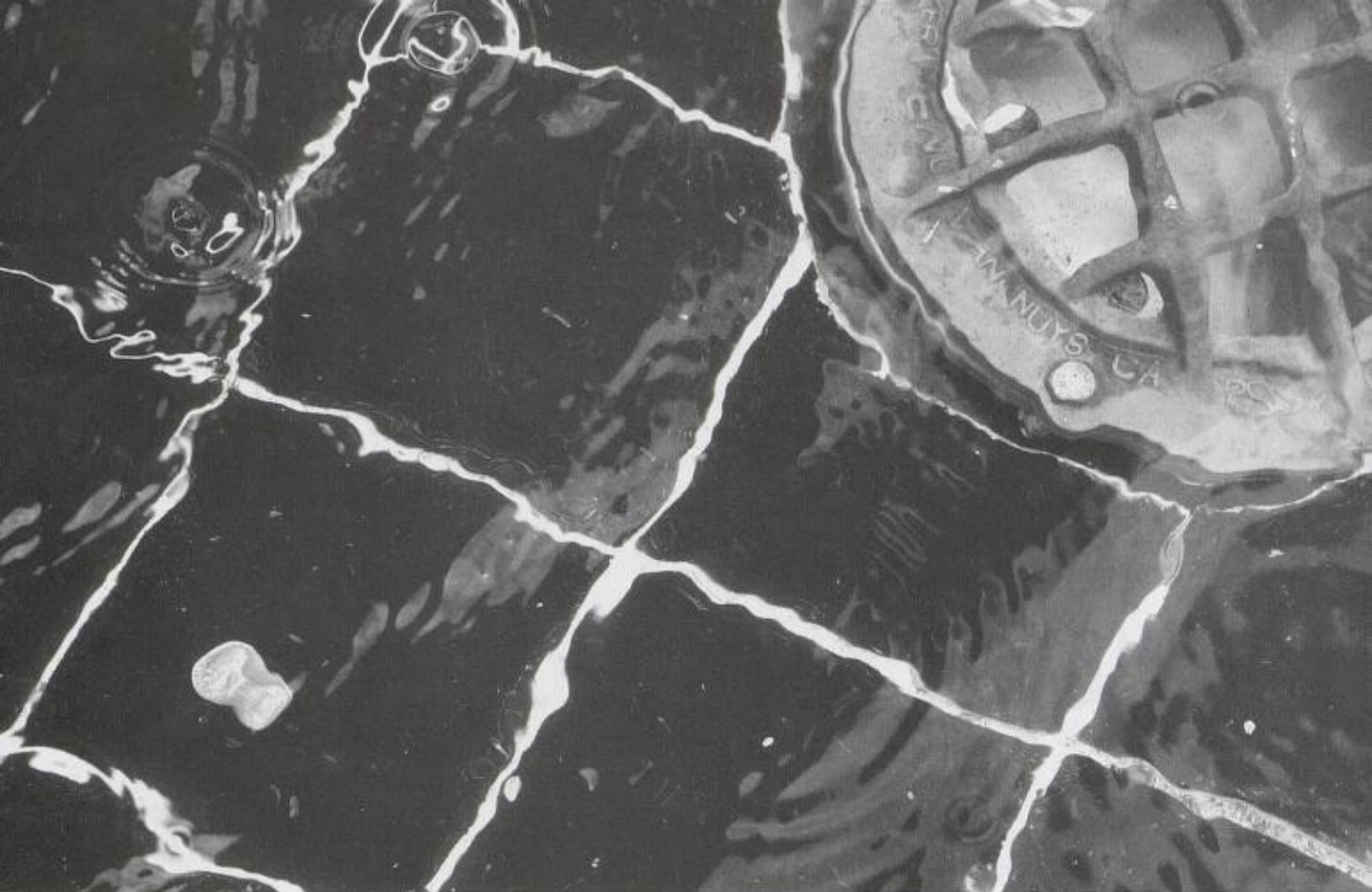
Det er ikke for ingenting at de tre store vestlige verdensreligioner er blitt kalt ørkenreligionene.

Hva er det med ørkenen som gjør den til en så yndet arena for meditativ og kontemplativ virksomhet?

Vi kommer kanskje nærmest svaret om vi ser på den trenden som vokste frem blant kristne mystikere fra og med det 3. århundre. Det dreier seg om ørkenfedrene (og også enkelte ørkenmødre), egyptere og tilreisende som oppsøkte landets enorme ørkenområder alene eller i lag med andre, for å nærme seg Gud eller å gå i nærkamp med Satan, og for derigjennom å komme på sporet av sitt egentlige selv, sin sjel.

ENSOMHET

Det mest opplagte svaret på hva ørkenen har å tilby en søkende sjel, er ensomhet og avstand

til det verdslige liv, slik at all ens tid og energi kan vendes i retning av ens eget indre og av det hinsidige. Dette er ikke minst tydelig i den tidligste av de mer kjente ørkenfedrene, egypteren St. Antonius, som skal ha levd i 105 år før han døde i år 356. Da han var 34, solgte han alt han eide, ga pengene til de fattige, plasserte sin yngre søster i et slags nonnefelleskap, og forlot samfunnet til fordel for et liv i ørkenen. Han levde fullstendig avsondret fra befolkningen rundt, bortsett fra at noen av dem brakte ham mat, som gjerne ble overlevert gjennom en luke i døren til hans celle, der ingen slapp inn. De første 13 årene tilbrakte han stort sett i en grav, de neste 20 i en forlatt romersk borg.

Ensomheten i ørkenen og avstanden til samfunnet omkring ga ham utvilsomt rikelig anledning til kontakt med det guddommelige.

Men hans biografi beskriver med like stor innlevelse den konstante kampen med Djevelen, som stadig setter opp ulike feller for ham, i form av indre impulser (kjedsomhet, latskap og kvinnefantasier), truende dyr (løver og tigere, kentaurer og satyrer), listige fristelser (sølvpenge og gullpenge) og demoner som slår ham i svime og til og med tar livet av ham for en stakket stund.

Til tross for den etterlengtede kontakten med det guddommelige kan altså livet i ørkenen ikke ha vært lett. Men skal vi tro beretningene, hadde det en god effekt på St. Antonius. Da han for første gang viste seg for sine venner etter 20 år i den forlatte romerske borgen, var han hverken fet eller mager, sorgbundet eller nytelsesslapp, lattermild eller nedfor, men var i fullstendig likevekt, som en som var ledet av fornuften og i harmoni med naturen.

Målet var å bli en gud på jord, en levende flamme blant menneskene

FELLESSKAP

Men om ørkenen byr på mulighet for avstand til det verdslige liv, er ikke ensomhet den eneste løsning. Ørkenens tomhet gir også rom for å skape alternative åndelige fellesskap med brodd mot det verdslige liv, i lengsel etter det hellige.

Egypteren St. Pakhomius (292-348) regnes gjerne som stifteren av de første klostresamfunn. Han var opprinnelig hedning, men etter at han ble kristen, levde han som ørken-eremitt etter mønster av St. Antonius. På en lang reise gjennom ørkenen skal han i en visjon ha hørt en stemme som bød ham å slå seg ned i den forlatte landsbyen Tabennesi og bygge et kloster der, "for mange vil komme til deg for å bli munk". De første fem årene var hans munkesamfunn løst organisert og hadde ikke særlig suksess, men så satte han opp fastere regler og organiserte munkene i langt tettere fellesskap, og dette ble grunnlaget for fremtidige klostresamfunn. Selv ble han kalt "abba" (far), og det er grunnlaget for vårt ord "abbed". Da han døde av pest 56 år gammel, var det allerede ni munkesamfunn og to nonnesamfunn som fulgte hans regler, og senere oppsto det i den egyptiske ørken hele klosterlandsbyer med tusener av munk og nonner.

Ørkenen hadde gitt både geografisk og åndelig rom til grupper som i sin søken etter det

kontemplative liv ikke bare sto i opposisjon til de verdslige myndigheter, men som også levde i et spenningsforhold til de kirkelige autoriteter.

AVSTÅELSE

En ting livet i ørkenen utvilsomt har å tilby, er muligheten for avståelse, kanskje til og med askese. Ordet askese blir ofte tolket som selvplaging, og enkelte kan ha sett dette som en måte å lutre sin sjel og sone for sine synder. Men det er neppe det eneste poenget, kanskje ikke engang det viktigste. Snarere er det snakk om en gradvis frikobling fra egne behov og lyster, så ikke tilfeldige impulser får styre sinnet og skygge for dets dypere åndelige lengsler.

Avståelse og askese ble sjelden sett på som mål i seg selv, bare som midler til åndelig forvandling. St. Antonius advarte mot å "spenne buen for stramt", som lett kan få den til å knekke. "Noen ganger er det best ikke å være for rigid." Målet var å bli en gud på jord, en levende flamme blant menneskene.

En som brukte lang tid på å oppdage ørkenlivets meritter i denne sammenheng, var den høyintellektuelle grekeren Evagrius Pontikus (345-399). Mens han bodde i Konstantinopel, førte han lenge en heller fåfengt kamp mot egen forfengeligheit, latskap og grådighet – blant annet hadde han et forhold til en gift kvinne. Etter at han hadde en "visjon" der kvinnens

I likhet med den norske fjellheimen byr ørkenen på gode mengder av stillhet

mann sørget for at han ble fengslet av soldater, rømte han til Jerusalem, men fremdeles uten å kunne fri seg fra sin egen innbilskhet og sitt hovmod. Han ble syk og ble ikke frisk igjen før han besluttet å reise inn i den egyptiske ørken. Her levde han de siste 14 år av sitt liv som munk og eremitt. Han ble viden kjent ikke bare for sine intellektuelle evner og visdom, men også for sin beskjedenhet og evne til avståelse. Evagrius, ser det ut til, måtte rett og slett komme på avstand fra storbyens fristelser for ikke å la sitt sinn forvirre. Bare den øde ørken kunne gi ham fred.

INTETHET

I Mosebøkene omtales ørkenen som stor og uhyggelig, et uttørret land hvor det ikke var vann, men bare giftslanger og skorpioner. Forholdene var neppe mer lystige i de egyptiske ørkener. Man skulle kanskje ikke tro det var mye åndelig føde å hente i slike omgivelser. Men nettopp denne negative tilstedeværelsen har kanskje bidratt til en måte å tenke om det guddommelige på.

Både i og utenfor kristendommen har mange mystikere vært opptatt av det guddommelige som noe udefinerbart, hinsides beskrivelse og forståelse. Gud kan bare beskrives gjennom hva han ikke er. Evagrius var en av dem som var opptatt av at Gud ikke lar seg definere. "Velsignet er den som har oppnådd suveren uvitenhet," sa han. Viten er begrenset til den

skapte, fenomenelle verden, mens både Gud og menneskets innerste kjerne ligger hinsides det vår viten kan fatte.

Ørkenens uendelige intethet kan ha gitt ekstra stimulans til slike tanker. Den kan også ha gitt rom for en friere forståelse av menneskets forhold til det guddommelige. Ifølge Evagrius kunne åndelig praksis lede til mystisk enhet mellom menneskets innerste kjerne og Gud selv. I ettertid har den katolske kirke stemplet ham som kjetter, og moderne religionsforskere har diskutert om hans tanker tilhører kristendommen eller egentlig ligger nærmere buddhismen.

MEDITASJON

I likhet med den norske fjellheimen byr ørkenen på gode mengder av stillhet, og mange av ørkenfedrene legger stor vekt på betydningen av denne stillheten. Blant annet har den skapt gode forhold for utviklingen av noe som kommer i nærheten av det vi ville kalle meditative teknikker, gjerne i form av avanserte former for bønn.

Johannes Cassianus (ca. 360-435) hadde latin som morsmål, men snakket også flytende gresk, og han tilbrakte 15 år av sitt liv i egyptiske ørkenklostre før han flyktet for å unngå forfølgelse. En av de formene for bønn han var opptatt av, var den konstante gjentakelsen av korte formler, som for eksempel følgende utdrag fra Salmenes bok: "Gud, kom og fri meg

ut! Herre, skynd deg å hjelpe meg!" Enten man bruker denne eller andre bøkker, var Cassianus opptatt av at bønner skulle bli en "ildens bønn", der man glemmer seg selv, glemmer ordene og bildene og frigjøres fra sansene. Det var i ørkenens ensomhet han selv til stadighet hadde denne erfaringen. Så snart han ble omgitt av flere mennesker, "begannte ilden av den guddommelige kontemplasjon å kjølné".

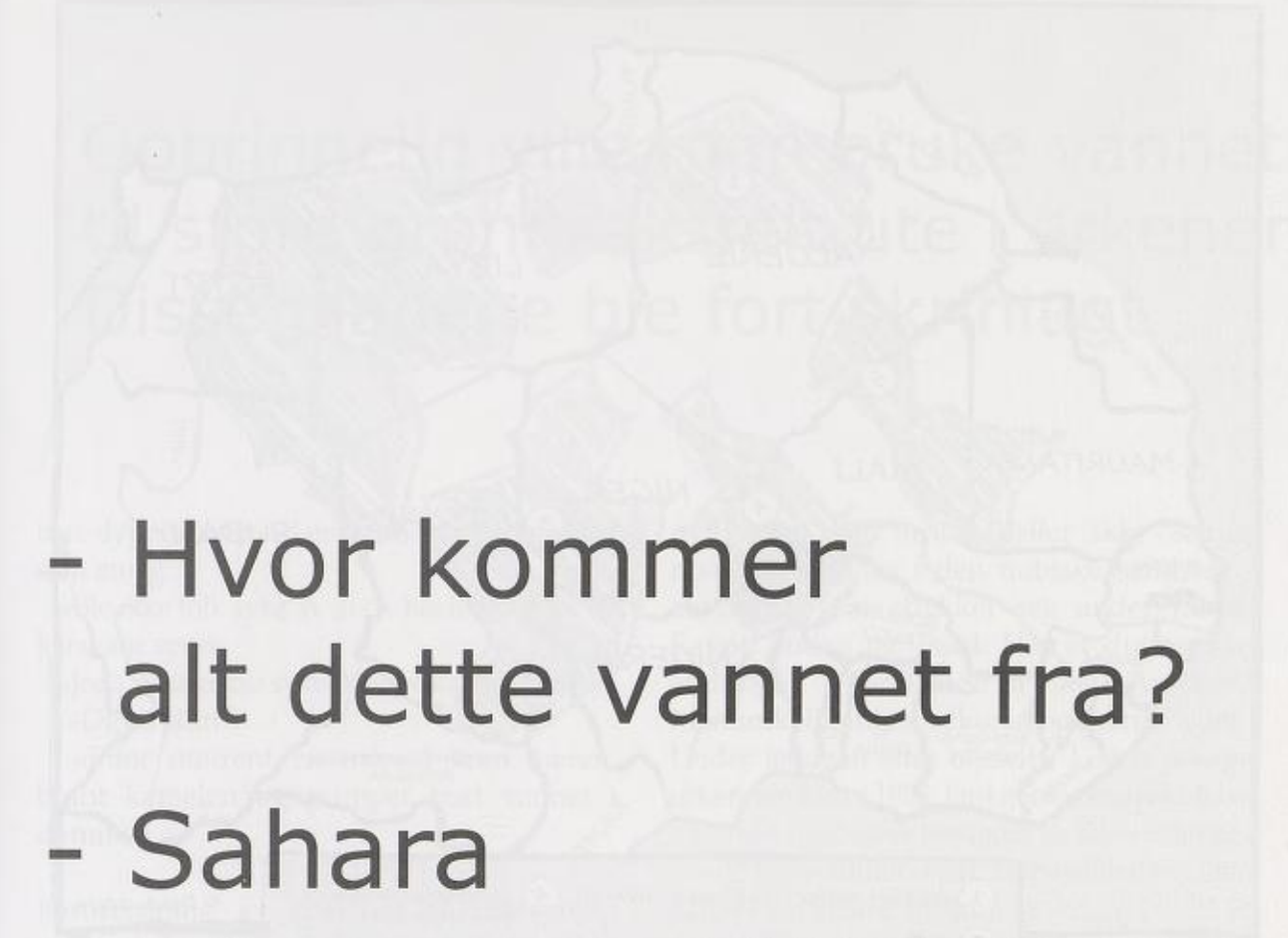
Cassianus' bønn minner om Jesus-bønner, som senere fikk så stor plass i den ortodokse kirke, og som finnes i en inskripsjon i ruinene av en datidig munkecelle i den egyptiske ørken. Den stadige repetisjon av Jesus-bønner, ofte hjulpet frem av bestemte pustemønstre, har ofte vært sammenlignet med indisk mantra-meditasjon. Ørkenens stillhet og ensomhet ser ut til å ha virket befordrende på denne type øvelser.

ØRKEN, ØYER, SKOG OG FJELL

Opp gjennom århundrene har mange av den russiske østkirkens hellige menn ønsket å kopiere ørkenfedrenes livsstil, men de bodde i områder der det ikke fantes noen ørken. De valgte derfor isteden å gå inn i de store russiske skoger, som fungerte som et slags ørkensubstitutt. En tilsvarende holdning ligger kanskje bak etableringen av de greske munkesamfunn på øya Athos, som lekfolk ikke kan besøke uten spesialtillatelse, og der kvinner ikke har adgang. I andre sammenhenger, både i Europa og i Asia, er det først og fremst fjell som har fungert som åndelige tumleplasser. Funksjonen er den samme: å skape en setting der avsondret ensomhet og åndelig fellesskap gjør det lettere å samle sinnet om kontemplasjon og meditatív praksis. ■

Transport av betongelementer under byggingen av Great Man Made River, Libya

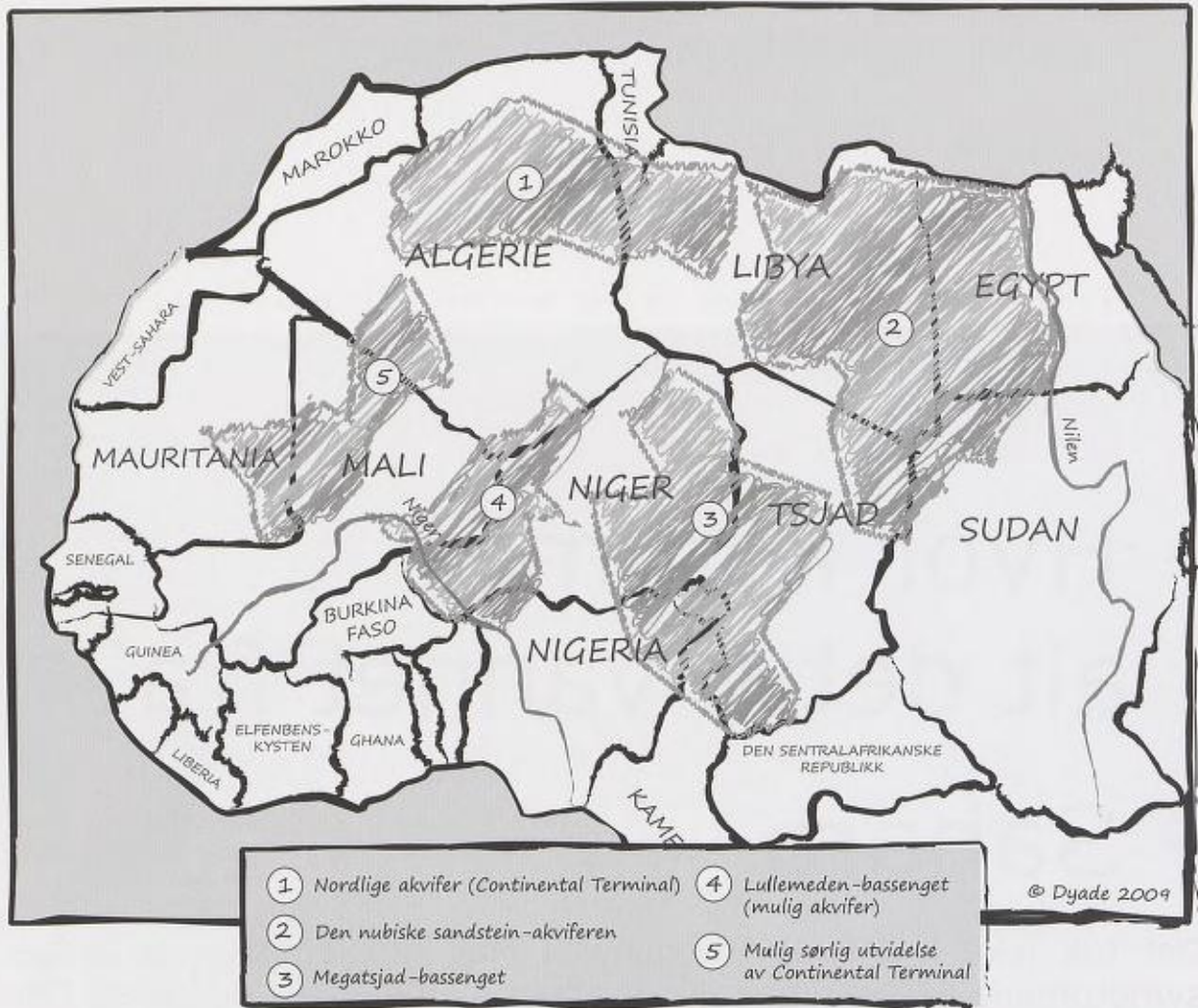
-
- Hvor kommer alt dette vannet fra?
 - Sahara

Det tok ikke mer enn tre dager i Mali før jeg fikk de første symptomene på vannmangel: Kvalme, svimmelhet, døsighet. Det hadde vært en lang dag, med besøk i landsbyer og drøye kjøreturer i bil med klimaanlegg. Du kjenner deg sjelden klam i varmen, fordi svetten fordampes umiddelbart i den tørre luften. Og i en bil med klimaanlegg avgir kroppen vann gjennom pusten. Jeg hadde helt i meg nærmere tre liter vann. Jeg burde ha drukket det dobbelte, skriver **Christopher Grøndahl**.

Spørsmålet om vann ligger under alle forsøk på å leve i ørkenen. For enkeltmennesket, familien, klanen og i siste instans hele Sahara-regionen. Ironisk nok er Sahara full av vann, som med Jordens oljeressurser, er spørsmålet om de kan utnyttes forsvarlig. Enn så lenge ser det ikke slik ut.

En mann overlever kun én dag i ørkenen uten vann. To dager, maksimum. Det spiller lite rolle om han kommer utenfra eller er en senete

nomade med stoffskiftet finjustert til ørkenen. Han mister rundt ti liter vann om dagen, det dobbelte dersom han er tvunget til å bevege seg. Vanntap må erstattes raskt. Hvis det ikke skjer, kommer tørsten. En herjende tørst, mer intens og påtrengende enn sult. På kort tid blir kroppen svak og ukoordinert. Hjernen disorientert. Sinnet blir overstrømmet av bilder, men de er usammenhengende og ubrukelige. Dagen etter kommer feberen raskt, fulgt av en nådefull død.

Grunnvannsreservoarer i Sahara

I Sahara regner det nesten aldri. Det finnes ingen permanente elver. Likevel finnes det ekstremt store mengder fossilt vann i berglagene under ørkenen. Vannholdige berglag kalles gjerne akvifere. Enkelte steder gjør geologiske formasjoner det mulig å nå dette vannet gjennom brønner. Andre steder presses det til overflaten av trykket og danner oaser. Men ingen kan være sikker på at vannet varer evig. Kilder tørker inn. Brønner likeså.

VANNETS IMPERATIV

Tradisjon vinner ofte over fornuft, selv blant de ekstremt praktiske ørkenfolkene. Brønner er ofte omringet av hauger av kamel-avføring. Under ørkensolen tørker avføringen fort. Men når noen bruker brønnen, søler de vann

på haugen. Dermed mykner avføringen og renner tilbake ned i brønnen, bare for å bli heist opp med neste bøttefull. Vannet er ofte brunt eller skittengrønt, og har slimete konsistens. Av denne grunnen er brønnene som misjonsorganisasjonen MELM får konstruert i Sahel-regionen innmuret, med strenge regler om at bare mennesker får komme innenfor, etter å tatt av seg skotøyet og vasket føttene.

Sent på nittitallet var en oase mellom Agadez og Tamanrasset i Algeries del av Sahara forgiftet av det oppsvulmede liket av en kamel. Ingen fjernet kamelen fordi ingen visste hvem som eide den. Det er en alvorlig sak å fikle med en annen manns kamel, om den nå er død eller levende. Forsiktlige reisende gravde nye brønner i nærheten. Andre

Opprinnelig ville man bruke vannet til store grønnsaksfelt ute i ørkenen. Disse planene ble fort skrinlagt

bare dyppet bøtten i dammen så langt unna liket som mulig.

«Ble ikke folk syke av det?» ble lederen for en karavane spurt.

«Joda. Mange ble syke. Mange kameler døde.»

«Og til slutt?»

«Etter omtrent en måned kom hæren, brant kamelen og pumpet bort vannet i dammen.»

Forurensning av sparsom vannforsyning er et vedvarende problem i Sahara. Men selv om vannet du finner er forurenset, må du drikke. For hvis du ikke drikker, dør du uansett. Dette er også grunnen til at en gammel Sahara-tradisjon fortsatt blir opprettholdt, til tross for at ørkenen har lang historie med banditteri og manipulasjon av brønner: Ser du en mann eller kvinne i ørkenen, en gjeter, en kamelrytter, noen til fots, alene eller i gruppe, så stopper du. Det kan være et «vannbehov» i ørkenens enkle frase. Likeledes, hvis noen dukker opp utenfor teltet ditt eller ved leiren din og trenger vann, er du forpliktet til å gi det.

ENORME LAGRE

Dypt under Sahara ligger det altså store vannmengder lagret i det man antar er fire eller fem enorme reservoarer. De ligger i sandstein-sjikt mellom de eldste bergartene som utgjør Saharas kjellergulv. Det er lite bevegelse i vannmassen: De tilføres ikke

nytt vann, og mister heller ikke særlig mye. Bortsett fra i den nubiske sandstein-akviferen, som strekker seg under Libya, Egypt, Sudan og Tsjad. Her er dramatiske endringer i ferd med å skje. Årsaken? Menneskelig ingeniørkunst og grandiositet. Under letingen etter oljefelt i Libyas sørlige ørkenområder i 1953, fant geologene ikke bare olje, men også store mengder ferskvann fanget i berglagene under oljen. Størstedelen av dette vannet var et sted mellom 38 000 og 14 000 år gammelt, men noe av det var så «ungt» som syv tusen år gammelt, det vil si fra perioden rett før Sahara ble ørken siste gang.

På 1970-tallet begynte det å bli fart i Libyas oljeinntekter, og de investerte blant annet i en omfattende kartlegging av de geologiske formasjonene som inneholdt vann. Opprinnelig ville man bruke vannet til store grønnsaksfelt ute i ørkenen. Disse planene ble fort skrinlagt, ettersom ørkenvarmen fører til ekstrem fordampning og påfølgende økning av saltinnholdet i bakken – jordsmonnet ville etter kort tid bli umulig å dyrke.

REVOLUSJONENS SMYKKE

I stedet ble ideen om Great Man Made River (GMR) født. Tanken var å transportere vann fra ørkenakviferene nordover til Libyas kystbelte. Der skulle det bli drikkevann til landets 5,6 millioner innbyggere og vanning til dyrket mark. Prosjektet var ment å skulle

Fossilt vann betyr det samme som fossilt brennstoff: det fornyes ikke

være den libyske revolusjonens smykke. Oberst Moammar Gaddafi kalte det «verdens åttende underverk».

Det ambisiøse GMR-prosjektet ble igangsatt i 1984 med boringen av mer enn tusen brønner ned i akviferen. Vannspeilet ligger her på et sted mellom førti og fire hundre meters dyp. I dag er GMR verdens største grunnvanns-transportprosjekt. Det består av nærmere fem tusen kilometer betong-rørledninger, fire meter i diameter. Når vannet først er pumpet opp til overflaten, brukes tyngdekraften for å transportere det ut til store reservoarer nærmere Middelhavskysten.

Ferdig utbygget skal GMR transportere mer enn seks millioner kubikkmeter vann om dagen. Til sammenligning bruker innbyggerne i Oslo litt over to hundre tusen kubikkmeter vann daglig. Røft regnet betyr det at vannstrømmen i GMR burde dekke nærmere tre ganger Libyas totale daglige vannbehov til personlig og industriell bruk. Det overskytende vil trolig gå til vanning. Ny jordbruksmark på tilsammen hundre og tretti tusen hektar får vannforsyning fra prosjektet. Store gårdsanlegg vil fokusere på kornslag som i dag importeres, blant annet hvete, havre, mais og rug. Det er heller ikke utenkelig at Libya gjennom dette prosjektet har posisjonert seg regionalt med tanke på den vannmangelen klimaforandringer kan føre med seg.

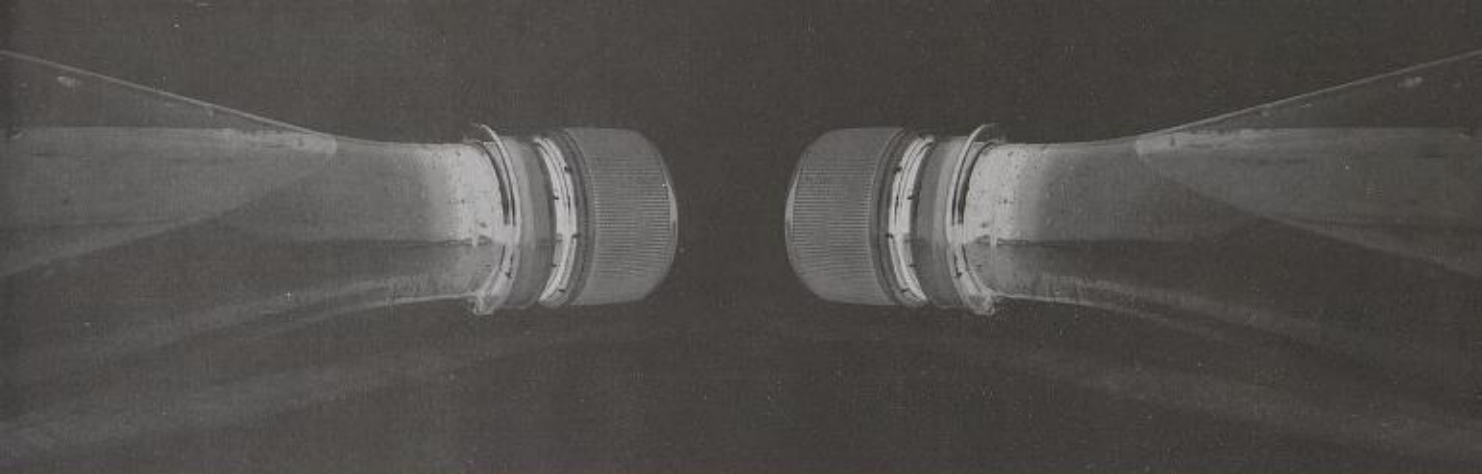
«Vannet forandret liv,» sa Adam Kuwairi, en av lederne i GMRs offentlige administrasjon, til BBC World. «For første gang i historien har vi vann i springen til å vaske oss, barbere oss og dusje.» Nærmere tretten tusen mennesker jobbet til en hver tid i GMR-prosjektet i konstruksjonsfasen, to og et halvt tusen av dem i fabrikken som støpte betongrørene.

FEST MED BISMAK

Tyskere, sør-koreanere, nederlendere, japanere og et stort antall andre nasjonaliteter er representert blant firmaene og institusjonene som har arbeidet på GMR, som beskrives som «verdens største ingeniørprosjekt». UNESCO, FNs organisasjon for utdannelse, vitenskap og kultur, har vært involvert i treningen av teknisk personell siden 1990, og har også bygget opp et senter for teknisk dokumentasjon av prosjektet.

GMR er en veritabel fest. Levestandarden i Libya øker. Med Gadaffis tilnærming til Vesten, er landet snart klart til å ta i mot turister og fungere som «Terskelen til Afrika». Enn så lenge er det tungt for nordmenn å få innreise i landet. Visum gis ut «by invitation only», nærmeste ambassade er i Stockholm, men dette kommer nok til å endre seg i løpet av de kommende årene.

Det store problemet ligger et annet sted, nærmere bestemt i bergartene under

nordøstlige Sahara. Fossilt vann betyr det samme som fossilt brennstoff: Det fornyes ikke. Når du pumper det opp kommer det ikke nytt til. Beregningene som er gjort på vannreservoarene, viser at du vil få en senkning av grunnvannsspeilet som vil bre seg utover fra borehullet i sirkelform. GMR kan hente ut vann fra den nubiske sandstein-akviferen i nærmere femti år uten at det berører vannspeilene i nabolandene.

I løpet av de femti årene vil Libya ha kunnet svingt seg opp og muligens vil verden ha funnet gode tekniske løsninger på desalineringsproblematikken, slik at menneskene enkelt kan omgjøre saltvann til ferskvann. I teorien vil man da kunne avslutte GMR uten å ha berørt de fossile vannressursene til Egypt, Sudan og Tsjad. Problemet er bare at den senkningen som sprer seg i vannspeilet fra borehullet ikke stopper selv om man slutter å hente opp vann. Det er duket for nok en bitter nabokrangel over Saharas ressurser.

KJENT DILEMMA, UKJENTE FAKTORER
De siste tiårene har vi blitt klar over at det å pøse karbonatener ut i atmosfæren får konsekvenser for klimaet. Samtidig har damp- og forbrenningsmotorene vært helt avgjørende for den teknologiske og økonomiske veksten menneskeheten har vært gjennom. Uten kull og olje, ville den industrielle revolusjon vært utenkelig.

GMR-prosjektet setter opp et tilsvarende dilemma: Velferd mot økologiske hensyn. I Sahara er vann forskjellen på liv og død. Ved å senke grunnvannspeilet i den nubiske sandstein-akviferen, vil vannforsyningene i hele nord-østlige Sahara bli berørt. De samfunnene som er avhengige av dette vannet, vil bli lagt øde. Menneskene i dette området vil bli drevet på flukt. Men fordi det er vanskelig å koble en pumpestasjon midt i Libyas ørkenen med en tom brønn i nordlige Sudan, tusen kilometer unna, vil det trolig gå lang tid før noen dette problemet blir tatt opp på internasjonalt nivå. Hvem ønsker å bruke penger på en stor geologisk undersøkelse for å bevise at det er GMR som har skylden, når det kanskje bare er klimaendringene?

Oberst Gadaffi er opptatt av sine tuareg-røtter. Spørsmålet er om han kommer til å gi vann til de som dukker opp utenfor teltet hans og spør. ■■

Kilder:

wikipedia.org

britannica.com

oslo.kommune.no

Marq de Villiers & Sheila Hirtle: *Sahara* (Walker, 2002)

Ungdommen tar slutt Idet vi
skjønner med mægen at vi skal dø

Carl Henrik Grøndahl:

Sangen om Sahara

Med Ikaros på ferden mot det mektige og skremmende

"Kanskje var det oseanfølelsen som trakk meg mot Sahara, for over ørkenen var det alltid en dyp, syngende tone av evighet. Ensom var jeg sammen med menneskene. Men her, ansikt til ansikt med ørkenen, hvor mitt liv ikke hadde noen rett eller hensikt, strømmet livskraften opp i meg med en fylde som om den ville kvele meg. Ved føttene mine gikk grensen mot tomrommet. Og tomrommet voldtok meg og nærmere var jeg aldri kommet det vidunderlige."

Sahara, den okergule, sorte ufruktbare, drepende ørken driver opp ekstasen i ham. En nesten religiøs ærefrykt for det ufattelig overmektige. Hvem er dette? En ung mann, meget ung. Han er 21 år når han oppsøker disse erfaringene, og knapt 25 når han skriver dem ned. Axel Jensen (1932-2003) ga ut *Ikaros. Ung mann i Sahara* i 1957. Romanens jeg-skikkelse (vi kaller ham Ikaros) reiser sydover i Algerie, inn i ørkenen til Tamanrasset og videre til en dal i ørkenen - Thaza. Der slår han seg til noen måneder som en slags eneboer, før han jages

bort fra paradiset av sykdom og sandstorm. Det er egentlig Tibet han drømmer om, det mytiske, magiske. Lamaenes kontakt med en indre verden. Men han får ikke innreisetillatelse og flykter fra sivilisasjonen inn i en tilgjengelig ørken, Sahara.

Tamanrasset ... Navnet gjenlød i hjulenes slag mot skinnegangen. Jeg følte at jeg ville finne noe der inne i tuaregenes land. Jeg visste ikke hva, men den udefinerbare dragningen var nok til å gi livet mening og retning igjen. (s.35)

Axel Jensen rekker det akkurat. Algerie er et land med store spenninger. Fra 1830 ble landet kolonialisert av franskmennene, fra slutten av 1800-tallet ble statusen forfremmet. Algerie var formelt en del av Frankrike. Men franskmennenes adferd førte til at FLN startet et opprør for selvstendighet i 1954. Krigen varte til 1962 og ble ført med uhemmet evne til brutalitet. Over 1,5 millioner algeriere ble drept. 30 000 franske soldater. Ikaros skriver i et brev som innleder romanen:

De har sluppet løs krigsgudene i Algerie, og nesten hver eneste dag leser jeg i avisene om ting som er langt verre og grusommere enn noe av det som skjedde med oss. (s.8)

Det folket Ikaros besøker, tuaregene, påførte franskmennene nederlag, både da koloniseringen begynte og senere. Franskmennene prøvde ut sine atomvåpen i deres område. 17 prøvesprengninger fra 1960 til 1966, fire av dem i atmosfæren. Ironien er selvfølgelig at det området Axel Jensen søkte for finne indre mening og oppvåkning, i dag er fylt av radioaktive godbiter.

Utviklingen kom med andre ord til å forsterke Ikaros' ståsted: En rousseausk forakt for sivilisasjonen. Axel Jensen

skriver romanen et tiår etter Hiroshima og konsentrasjonsleirene. Verden er ekkel.

(Ikaros) suges opp av det ukjente fordi vi har forkastet alle konvensjoner og godkjente livspremisser som falske og ubrukelige. Anarkiet er bare umodenhet. Sosialisme en svindel. Kommunismen er bedrag, Kapitalismen en utvekst på jordens rompe og som sådan motbydelig. Velferdsstaten en latterlig feiltagelse og all religion blasfemisk. (s.30)

Trolig er dette en meget sunn livsopplevelse når vi er unge – at det store klyvet fra barn til voksen sprenger fram eksistensiell oppvåkning. Som i første omgang får form som avsky for verden og menneskene. "De deilige menneskene! De dumme svinete motbydelige menneskene! De er verre enn gribber." (s.158)

I barnets virkelighet bør det gode være pent og det onde stygt og dumt. Trollene taper alltid til slutt, og prinsessen får sin prins slik hun fortjener. Slik blir verden oversiktlig. Det farlige må få en form som hjelper barnet til å mestre det mørke. I overgangen til det voksne oppdager vi at verden er ubehagelig mer sammensatt, urettferdig og absurd. Det normale i den voksne verden blir noe grotesk uutholdelig:

Ungdommen tar slutt idet vi skjønner med magen at vi skal dø

Jeg er bare en ung mann i en vanvittig verden og jeg er lei av menneskene! (s.32)
Jeg ønsket meg litt armslag på jorden.. Det forferdelige med min galskap er jo angsten for å bli normal. Ordet "normal" gir meg kvelningsfølelser. (...) Angsten for å bli normal er mitt dypeste vanvidd. (s.40)

Axel Jensen får det tydelig fram at denne oppvåkningen også har klare grandiose trekk: Jeg er for viktig, for glup og for annerledes til å leve i denne verden. Jeg fortjener noe bedre:

Han så ikke at det var noe ekstra med meg, noe magisk, at jeg levde et symbolsk liv. Ja! Her satt vidunderguttene som ville fange et stjerneskudd i flukten og brøyte vei til mellomhjernens eventyrland! (...) Jeg ville bare det umulige---- det vanvittige--- det vidunderlige! (s.23-24)

Det verste i dette omkastende møte med det voksne er kanskje at dette grandiose får seg en smell mot den første anelse av undergang og opphør. Man sier gjerne at ungdommen tar slutt i det øyeblikk vi skjønner med magen at vi en gang skal dø.

"Den moderne verden hadde henvist meg til å gå omkring i en passende forklledning mens jeg ventet på å bli utvisket." (s.168)

Ikaros vender ryggen til den sivilisasjonen han kjenner, fordi den ikke gir ham svar på det digre, umulige eksistensielle spørsmål: "hvor eller hvordan skal jeg finne en grunn til å fortsette et liv som under enhver omstendighet er dømt til undergang?"(s.30)

Først og fremst skal jeg gjøre verden til et sted som er meg verdig. Ikaros vil "utrydde all kontormessig omgang med det vidunderlige." (s.176)

Dette unge antiautoritets-opprør er både dyrket og idealisert. Men det stormer fram med grøftkantene tett på. Denne vemmelsen over verden og viljen til forbedring er blitt dyrket atskillig mer heftig og totalitært enn Axel Jensen gjør. 14 år etter *Ikaros* kommer Dag Solstads *Arild Asnes 1970*. Her møter vi også en ung forfatter som ekles over sin samtid. Norge er et usedvanlig ekkelt land. Han må bort herfra. Men i sin eksistensielle oppvåkning bukker Arild Asnes og Dag Solstad under for den totalitære fristelsen. De søker løsningen i en brutal politisk utopi og henter sitt gudebilde fra Kina.

Axel Jensen legger ut på sin reise før den ideologiske vekkelsen slår inn over Vesten, og plassholderne setter grenser for ung utforskning. I hjertet av Sahara søker Ikaros det som skulle bli foraktet som småborgelig

I hjertet av Sahara søker Ikaros Identitet

reaksjonært i den politiske rusen som hjemsoekte neste generasjon: Identitet. En trygg, forankret jeg-følelse. "Jeg? Ja, hvem er egentlig jeg?" (s.31). "Jeg er alene. Et lite vesen slynget ut i livets besynderlige orkan som et skip i drift. Og alltid søker jeg etter en havn." (s.41)

Axel Jensens oppvåkning fører ham mer i retning av det som skulle bli kvasiåndelige gurubevegelser og rusprofeter på 1960-tallet. Han oppsøkte dem selv senere og ble nær venn med den omstridte skotske psykiateren R. D. Laing, som utfordret tradisjonell psykiatri. Han eksperimenterte blant annet ved å bo sammen med sine pasienter. Axel Jensen sa selv at han hadde hatt stort utbytte av terapien – og av å bruke LSD.

Men på begynnelsen av 1950-tallet er det Sahara som bringer Ikaros mot grensen av erkjennelse. Han har en klar opplevelse av at han må gjøre noe med seg selv.

"Så langt tilbake jeg kan huske, har mitt liv vært oppjaget, planløst og fullt av bizarre påfunn." (s.135) Han aner også at denne erkjennelsesreisen krever noe. "Alle har vi en labyrint og et fabelvesen på bunnen av oss selv, alle må vi utfordre oss selv for å finne oss selv." (s.122)

Hva Ikaros vil gjøre, hvordan han skal utforske dette fabelvesen på bunnen av seg selv, har han

nokså uklare forestillinger om. Han kommer til det mytiske Tabernasset etter farefulle reiser. Men der finnes ikke det lokkende. Bare en fortelling om en eneboer lenger syd, i Thaza. Han sitter naken på en stenhelle utenfor hulen sin og stirrer ut i verden med vidåpne øyne, mens en giftig hornslange glir rundt på kroppen hans - som et slags bilde på at han mestrer kudalinikraften. Eneste føde er en daglig halvliter gjetemelk. For tuaregene er han en hellig mann på et hellig sted. Han er fransk.

Historien om Maurice Nerval fylte meg med latter og undring. Jeg tenkte at eneboertilværelsen var nokså merkelig for en mann som tidligere livnærte seg som manufakturhandler. Men samtidig luktet jeg mysterium. Jeg følte en uforklarlig dragning. Den samme dragning som fikk fantasien til å skjelvesom en stemmegaffel når jeg hørte om Tibet. Intuitivt visste jeg at Nerval ville åpne dører inn til fremmede rom. (s.114)

Ikaros har altså omsider funnet sin lama i en kløft i Sahara. Hva slags gurubilde og åndelighet det er den unge Axel Jensen skaper? Det er det magiske som opptar ham. At Nerval mener å kunne klare seg uten føde etter hvert. Han skal tappe direkte fra solenergien, slik "visse guruer i Himalaya gjorde det. Han ville leve evig, og han ville spise solskiven" (s.130). Denne eneboeren, med ballast som fange i

konsentrasjonsleiren Sachsenhausen, nærer tydeligvis fantasier om å bli guru. Ikaros ber om å få bygge en steinhytte på nordsiden av kløften. Nerval forteller at han har ventet på dette øyeblikket i fem år. Det vil strømme mennesker til Thaza. Hulen og hytta er bare en liten begynnelse på det store tempel som skal reises her. "Folk ville komme fra all verdens kanter. Pilegrimer som søkte lyset og Stillheten. Om noen år ville Thaza bli klodens åndelige sentrum." (s.130) Han vil skape et afrikansk Lhasa i Sahara.

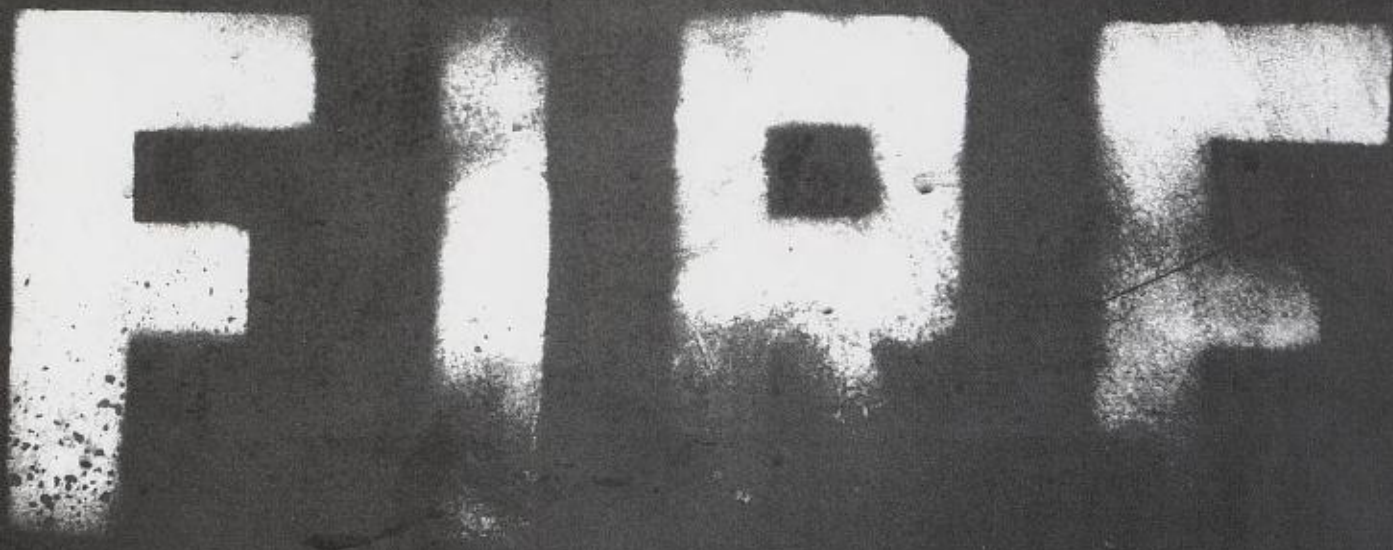
Axel Jensen dikter altså en vismann som møter grandiositeten til Ikaros. Han vil bli midtpunkt. Han er fylt av jesusrømmen. Hva er hans innsikt? Det er Lyset som opptar ham, lyset som permanent tilstand av bevissthet, et høyere nivå av menneskelig liv:

En mann som ser Lyset, blir død for verden.
Han vet at Lyset er av Gud og at menneskenes

verden bare er søvn og drøm og illusjon. Han forstår at stoffet innerst inne er bevissthet og at Lyset er Guds ansikt som speiler seg i hans egen sjel. Men det er ikke noe han forstår med sin tanke. Det er noe han opplever med hele seg. (s.142)

Mye tyder på at Axel Jensen hentet romanskikkelsen Nervals innsikter – kanskje ikke helt fordøyd - fra gresk-armeneren Georgij Ivanovitsj Gurdjieff, (1872 - 1949), som forkynte det han kalte *Den fjerde vei*. En erkjennelsesreise gjennom oppvåkning fra en tilstand av søvn, fra det fragmenterte til helhet. På slutten av sitt liv skrev Axel Jensen sammen med Eric Delanoue *Guru – glimt fra Gurdjieffs verden*. (2002) Forlaget trår til:

Dette er boken om Georg Ivanovitch Gurdjieff; bereist mystiker, koreograf, musiker, lege, mesterkokk, rabulist, okkultist, kremmer og far til 100 uekte barn, for å nevne noen

av karakteristikkene som er knyttet til ham. Denne boken drømte Axel Jensen om å skrive siden han som ulykkelig pølse-makersvenn i Fredensborgveien, vurderte å stikke til Sahara. En antiguru, en anti-fars-figur og en rabulist av Gurdjieffs støpning, passet bra i unge Jensens heltesamling. Hans første bok *Dyretemmerens kors* (1955) var inspirert av Gurdjieffs og Ouspenskys verdensanskuelse, men det skulle altså gå et halvt århundre før pølse-makersvennen fant tiden moden til å skrive guruens biografi.

I den grad eneboeren i Thaza, Maurice Nerval, er en ung nordmanns Gurdjieff-inspirerte fantasier om en guru, er han forbausende vag. Eleven Ikaros forteller at Nerval "gjennom disiplin og lidelse kunne hensette seg i en slik

rus der all form og alle tanker fordamper i et hav av strålende lys." (s.143) Man "må grave etter gull i den indre verden", sier Nerval. (s.160)

Men denne disiplinen, de øvelser av gullgraving som skulle til for å forske og forstå litt mer av det indre univers, ser ikke ut til å være innenfor Ikaros' eller Axel Jensens interessefelt. Innsikt kommer gjennom å utsette seg for Saharas hardhet. Det Ikaros kastes inn i som en slags sjelens mørke natt, er en ikke overbevisende godt kunstnerisk motivert klatretur til en liten fjelltopp med døden som et nærvær. Han kommer til topps og blir sittende på en fjelltopp og speide etter liv. Bor det ingen på denne kloden, denne døde verden i solsystemets bakgård? For alt

Innsikt kommer gjennom å utsette seg for Saharas hardhet

han ser, er blåsvarte fjell og vinrøde fjell og fiolette fjell. Og himmelen er skyfri og blek turkis. Og i dalene er det myke bølger av svart støv og lange floder av gyllen sand. Og det eneste liv han øyner, er to fugler som glir i dovne beregninger over hodet på ham. (s.164)

Her er Ikaros på det høyeste i sin flukt og ser det veldige og livløse. Fallet? Klatre ned igjen i angst og blod til underverdenen, et forsøk på å beskrive en indre tilstand ved en ytre farefull ferd. Om den fungerer som bilde på nedstigning mot "dette fabelvesen på bunnen av seg selv", kan nok vurderes ulikt:

Jeg bestemte meg for å forfølge spiralen nedover i skumringen. Og etter hvert som jeg steg nedover, kom jeg inn i et underjordisk hvelv der skyggene bodde. Og skyggene flokket seg omkring grå leirhytter og døde langsomt og med tomme øyne. Siden kom jeg til Filosofenes Land. Jeg gikk inn i en labyrint av ord, og mellom alle ordene sto filosofene og stanget hodet mot en mur. Og muren var døden. En efter en segnet filosofene sammen foran muren. (s.176)

Noen ville kanskje si at dette er mer skrevet enn erfart. Men uansett tenker Ikaros stadig på døden etter denne nedstigningen. "Den moderne verden med alle sine -ismer og -logier hadde ikke maktet å fylle tomheten

som grep meg ved tanken på døden." Og guru Nerval forteller ham at det han føler der, "er begynnelsen til alt. Bevissthet begynner med angsten for døden." (s.168)

Innsikten rammer altså etter en tur til en liten fjelltopp i Sahara. Det er det nærmeste Ikaros kommer en åndelig, meditatív øvelse. Så raser sandstormen og ødelegger dette Lhasa i Sahara. Men et glimt har frigjort noe inni ham. Han så at håpet for oss som er unge, håpet for jorden, ikke ligger på det ytre plan, ikke i tryggere økonomi, ikke i dypere lenestoler, mindre arbeidsuke, blåere himmel og større kinollerreter. Håpet er å finne i den forunderlige jordbunnen som gir vekst til bevissthetens blomst. (s.195)

En innsikt som i alle fall ikke er blitt ugyldig. I 1957 var den kanskje ikke like selvfølgelig, og Ikaros måtte søke inn i det veldige Sahara for å finne den.

Velferdsstaten, som unge Ikaros mener er "en latterlig feiltagelse", kan naturligvis også sløve ned det materiale en forfatter trenger for å dikte mennesker som brynes mot seg selv og verden. I velferdsstaten pakkes skjebner inn og behandles. Det tiltrekkende farlige er fjernet med forskrifter og reguleringer. Forfatteren er naturlig nok fristet til å søke mot en virkelighet som er tydeligere – mot det før-moderne eller det framtidige, mot krigen og nøden, mot kulturer som slipper ut mer av menneskers

Ingenting faller på plass etter noen måneder i Sahara

brutalitet og gjør himmel og helvete lettere å se. Mot fjellandskap uten Turistforeningens røde T-er. Det er vel slik Axel Jensen bruker Sahara. "Og da jeg sto på stupet og så ut over ørkenen ble min bevissthet oversvømmet av noe stort og mektig som var mer enn jeg selv og som skremte meg." (s.143) Et livsfarlig, upolert landskap som gjør livet eksistensielt tydeligere og enklere. Ned til det nakne – få mat, seksuell tilfredsstillelse, overleve. Der blir verden paradoksalt nok overskuelig liten, og det er mulig å tenke store tanker.

"Jeg glemmer aldri Sahara. En gang håper jeg at jeg skal kunne komme tilbake dit. Her i den store kaotiske verden er alt så vanskelig." (s.8)

OK. Ung mann river og sliter i den tilværelsen han vokser inn i. Ikke vanskelig å kjenne igjen. *Ikaros* treffer fortsatt. På *studentforum.no* anbefaler Line Madsen Simenstad:

«Ikaros» ble skrevet for over femti år siden, men fortøner seg som en tidløs beskrivelse av ung rastløshet, opprørstrang og oppdagerlyst. Ikke minst er det en fortelling om å finne mening i disse dagene som utgjør livet og om sorgen over at det en dag tar slutt.

På *bokkilden.no* forteller en leser at boken tilfeldigvis ble plukket ut av "bokhylla til

fattern". Reaksjon? "Å gud så bra!" Fra første sekund var jeg fanget. Fanget i Axel Jensens utrolige glede over å leve, sorg over at livet en gang tar slutt, hans nysgjerrighet overfor alt nytt, hans skarpe avsky for alle de bestående samfunnsmønstre. Denne boka burde være en obligatorisk konfirmasjonsgave til unge gutter som snart skal ta fatt på livet.

Men hvordan fortøner *Ikaros* seg på den andre siden av et levet liv? For mange av oss som våknet til på 1960 og -70-tallet, kan nok boken være et gjensyn med brautende uklare tanker og lengsler. Verden er åpen, alt er mulig, hvem er jeg, og hvorfor er jeg til?

I et levet perspektiv er romanens sentrale utsagn dette: "Jeg glemmer aldri Sahara. En gang håper jeg at jeg skal kunne komme tilbake dit." Ja. For erfaringen er vel at disse påtrengende vågale spørsmålene om eksistens, død, identitet og mening blir borte. De lukkes igjen, ettersom livet eter seg inn i en hverdag med banklån, håp om lønnsøkning, bleieabonnement og problemer i ekteskapet. Noen tiår etter den eksistensielle oppvåkningen er disse spørsmålene blitt for store til å ta i munnen. De må kles inn i ironi eller rus. "En gang håper jeg at jeg skal kunne tilbake dit." Det er jo det livet forteller. Vi kommer aldri tilbake. Og kommer vi tilbake som den vi var, har vi forenklet og hevet ut levet liv.

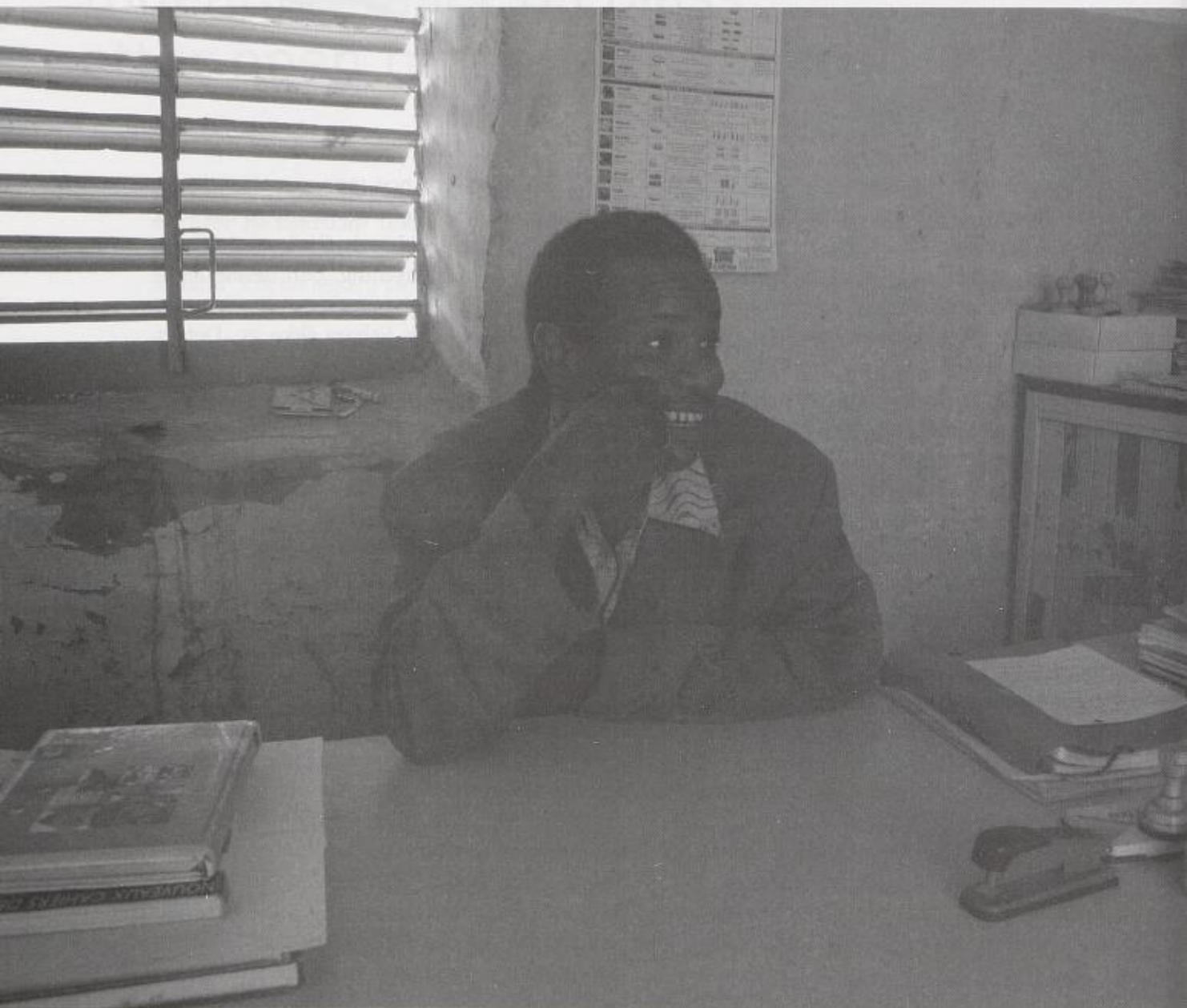
Vi vil gjerne tro at svarene faller på plass etter noen måneder i Sahara. Vi tenker: Jeg skal i alle fall ikke behandle mine barn slik mine foreldre behandlet meg. Og så ser vi etter hvert at de handlemåter vi selv styrer og velger, kanskje er de som former våre barn minst. Deres grunnleggende karaktertrekk blir skapt og eltet av de krefter i oss vi ser og skjønner minst av. Vi tenker: Jeg skal i alle fall ikke stå for de verdiene mine foreldre sto for. Og så ser vi etter hvert at meninger er overflaten i oss. Dem kan vi bytte ut uten store inngrep og plagsom innsikt. Det er de underliggende strukturer som former våre livsløsninger, og der gjentar vi som regel våre foreldres drømmer og kamper – selv om de ytre former kan være helt annerledes. "Vi har forkastet alle konvensjoner og godkjente livspremisser som falske og ubrukelige", sier Ikaros. På overflaten. På dypet er de brent inn i oss og forsvinner ikke om vi skifter til beduinantrekk. Denne innsikten nytter det lite å legge frem for Ikaros i oss alle. Det er en krenkelse, for det er å be om tilpasning og resignasjon. Men ingen ting faller på plass etter noen måneder i Sahara.

"Denne boka burde være en obligatorisk konfirmasjonsgave til unge gutter som snart skal ta fatt på livet." Hvorfor ikke jenter? Og gjerne det. Den eksistensielle oppvåkningen ved inngangen til det voksne liv er etter alt å dømme avgjørende for å komme i gang med

å ta tak i livet som noe mer enn en reise på automatpilot. Men det avgjørende er det som følger. Om oppvåkningen får konsekvenser for livsførsel og livsretning. Om denne tente eksistensielle gnisten får næring gjennom voksen hverdag, der Sahara ikke er. Det er her utfordringen ligger. Axel Jensen mente senere i livet at han hadde nytte av å bruke kjemiske snarveier som LSD. Rusen kan være saftig på syntetiske opplevelser – og derfor tilfredsstillende for det unge i oss som tiltrekkes av det dramatiske, påfallende, sterke, det som ikke krever tid, egeninnsats og gjennomarbeidelse.

Men perspektivet gjennom et levet liv sier at et virkelig opprør, det å fri seg fra slektens og kulturens selvfølgelige sannheter og underliggende krefter, er et krevende, omstendelig og omfattende erkjennesarbeid. Som tar år og tiår. Som krever vilje og evne til å ta ubehaget som alltid følger med innsikt, håndtere motstand og motkrefter og hele tiden måtte hente opp egen motivasjon til prosess. Men kanskje er det slik at dette erkjennesarbeidet er det eneste som gir livet den meningen unge Ikaros søker i Sahara. ■

Sidetall viser til utgaven i Den norske bokklubben 1971. Sitatene i åpningen av artikkelen er hentet fra s.41 og s.119.

Omar Maiga på sitt kontor i Fantoma, Mali

Kampen mot en grusom tradisjon

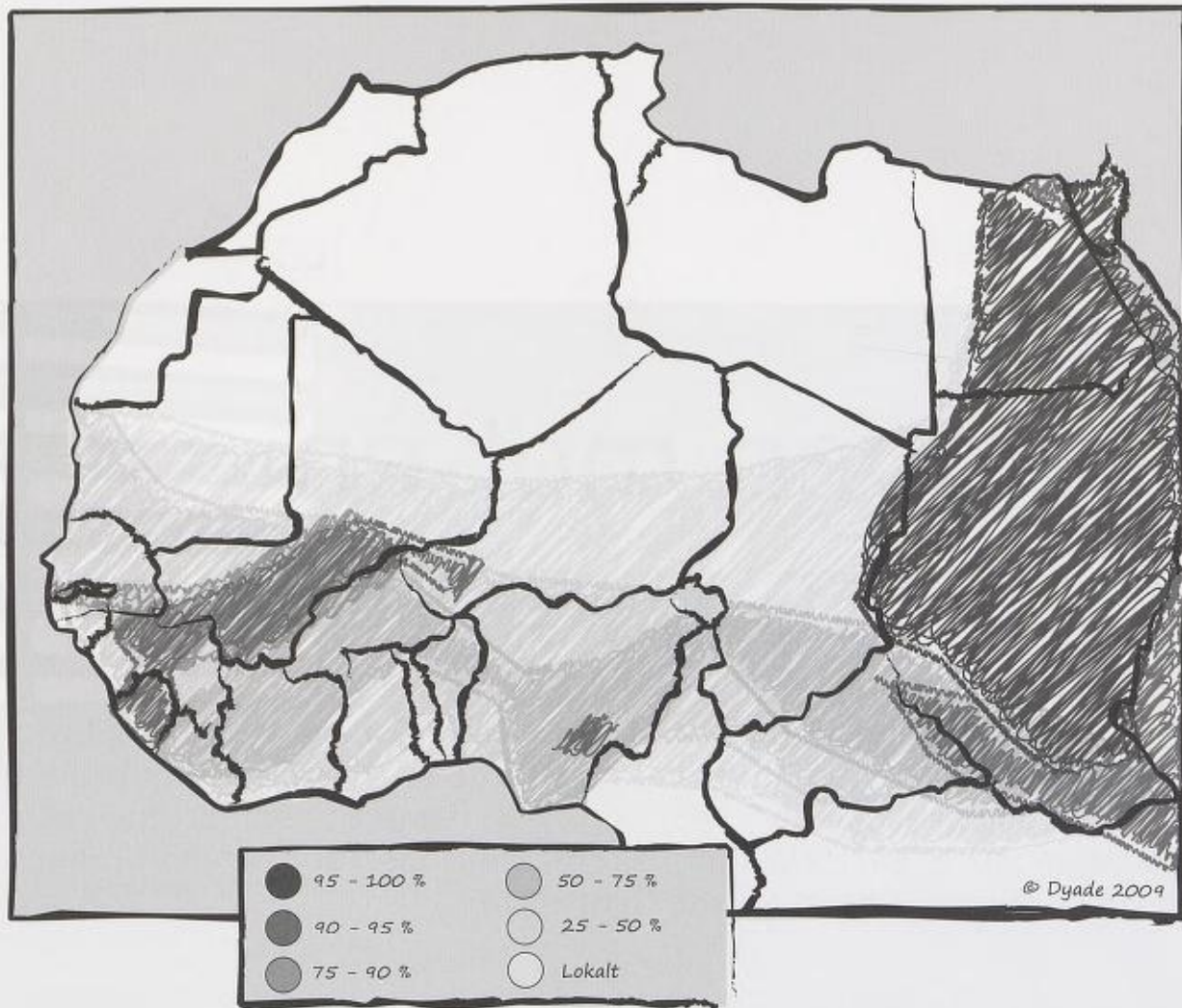
Befolkningen rundt Sahara har lange tradisjoner med omskjæring av kvinner. Praksisen har trolig oppstått som en måte å kontrollere kvinnenens seksualitet på, og har senere fått status som overgangsrite. Påstanden om at omskjæringen er nedfelt i Koranen er feil, skriver **Christopher Grøndahl**.

For en omskåret kvinne er fødsel ekstra smertefullt og forbundet med høye dødstall både for mor og barn. Den internasjonale kampen mot omskjæring har så langt gitt få resultater i Mali, men én mann har funnet en metode som fungerer.

- I Fulani-kulturen skal en kvinne gå bak en busk og føde, forteller aktivisten Omar Maiga. - Hun skal gjøre det alene, og ingen skal legge merke til det før hun kommer tilbake med barnet. For en fjorten år gammel, omskåret førstegangsfødende er dette livsfarlig. Hun har ingen erfaring, og dersom fødselen mot formodning skulle gå rimelig greit, må hun hakke over navlestrengen med en stein. Det sier seg selv at blødninger, infeksjon og komplikasjoner er svært utbredt. Nærmeste sykehus kan ligge flere dagsmarsjer unna, forklarer han.

Vi sitter på Omars lille kontor i en jordbygning i landsbyen Fatoma i Mali. Omars frivillige organisasjon arbeider mot omskjæring av kvinner i dette området. Han har rød dress og skjorte med tigerstriper og snakker engasjert om det som må være Sahara-kulturenes mest grusomme rituale. Utenfor er markedsdagen i ferd med å avsluttes. Folk har stablet store lass på eselkjerrene og tar fatt på de mange timene tilbake til landsbyene og leirene sine.

Omar er utdannet helsearbeider og drev opprinnelig med AIDS-bekjempelse i Fatoma-området. Raskt så han at omskjæring var et mye større problem for kvinnene her, og arrangerte de første allmøtene for å bevisstgjøre folk om konsekvensene. I årene som fulgte gjorde han erfaringer som har vekket oppmerksomhet langt opp i FN-systemet.

Andel kvinner som er omskåret i Sahara-regionen (estimat)

FIRE TYPER

Verdens helseorganisasjon (WHO) deler omskjæring av kvinner inn i fire typer:

1. Fjerning av hudfolden over klitoris og eventuelt deler av klitoris.
2. Delvis eller fullstendig fjerning av klitoris, ytre og indre kjønnslepper.
3. Innsnevring av vagina gjennom delvis eller fullstendig fjerning av klitoris, ytre og indre kjønnslepper og sammensyng.
4. Andre typer inngrep på kvinnelige kjønnsorganer av ikke-medisinsk grunn.

På verdensbasis har over 130 millioner kvinner blitt utsatt for omskjæring i en eller annen form. Rundt to millioner inngrep blir gjennomført

hvert år, mange av dem av «kloke koner» uten medisinsk utdannelse, og uten bruk av bedøvelse.

Omskjæring praktiseres først og fremst i de afrikanske landene som grenser til Sahara, i et bånd som strekker seg fra Senegal i vest til Etiopia på østkysten, og fra Egypt i nord til Tanzania i sør (se kart). Egypt topper statistikken, tett fulgt av Sudan, Etiopia og Mali.

Man antar at praksisen har oppstått i Nil-dalen i Egypt lenge før både kristendom og islam. Et gresk papyrus fra 163 FVT nevner egyptiske jenter som gjennomgår omskjæring. Man har

Man tror at det å fjerne klitoris og kjønnsleppene vil gjøre en kvinne dydig

funnet både type én og type fire-omskjæring på egyptiske mumier. Det er rimelig å anta at omskjæring har oppstått som et forsøk på å kontrollere og begrense kvinnelig seksuell appetitt. Dersom du kun kjenner ubehag ved seksuell omgang, er det liten sannsynlighet for at du er utro.

FØR FEM ÅRS ALDER

- 94% av alle kvinner her i Mali er omskåret, forteller Omar. - Inngrepene skjer som oftest før jentene har fylt fem år. Man tror at det å fjerne klitoris og kjønnsleppene vil gjøre en kvinne dydig og øke sjansene for at hun kan giftes med en bra mann. Etter omskjæringen bærer jenta en spesiell klesdrakt. Det arrangeres en stor fest, og familie, venner og landsbyens befolkning kommer på besøk med gaver og lykkeønskninger.

Omskjæringen av kvinner i Sahara-regionen krysser både religiøse, etniske, aldersmessige og geografiske linjer. Bare blant de etniske gruppene i nord er forekomsten lav. Det muslimske songhai-folket, tuaregene og maurerne praktiserer så å si ikke omskjæring overhode. Blant befolkningen i Malis Sahara-regioner – Timbuktu og Gao – er kun 9,3% av kvinnene omskåret (innflyttere).

NYTTIG MOTORSYKKEL

I gårdsrommet utenfor Omars kontor står en trehjulet motorsykkel med lasteplan. Motorsykkelen er en gave til Omars organisasjon

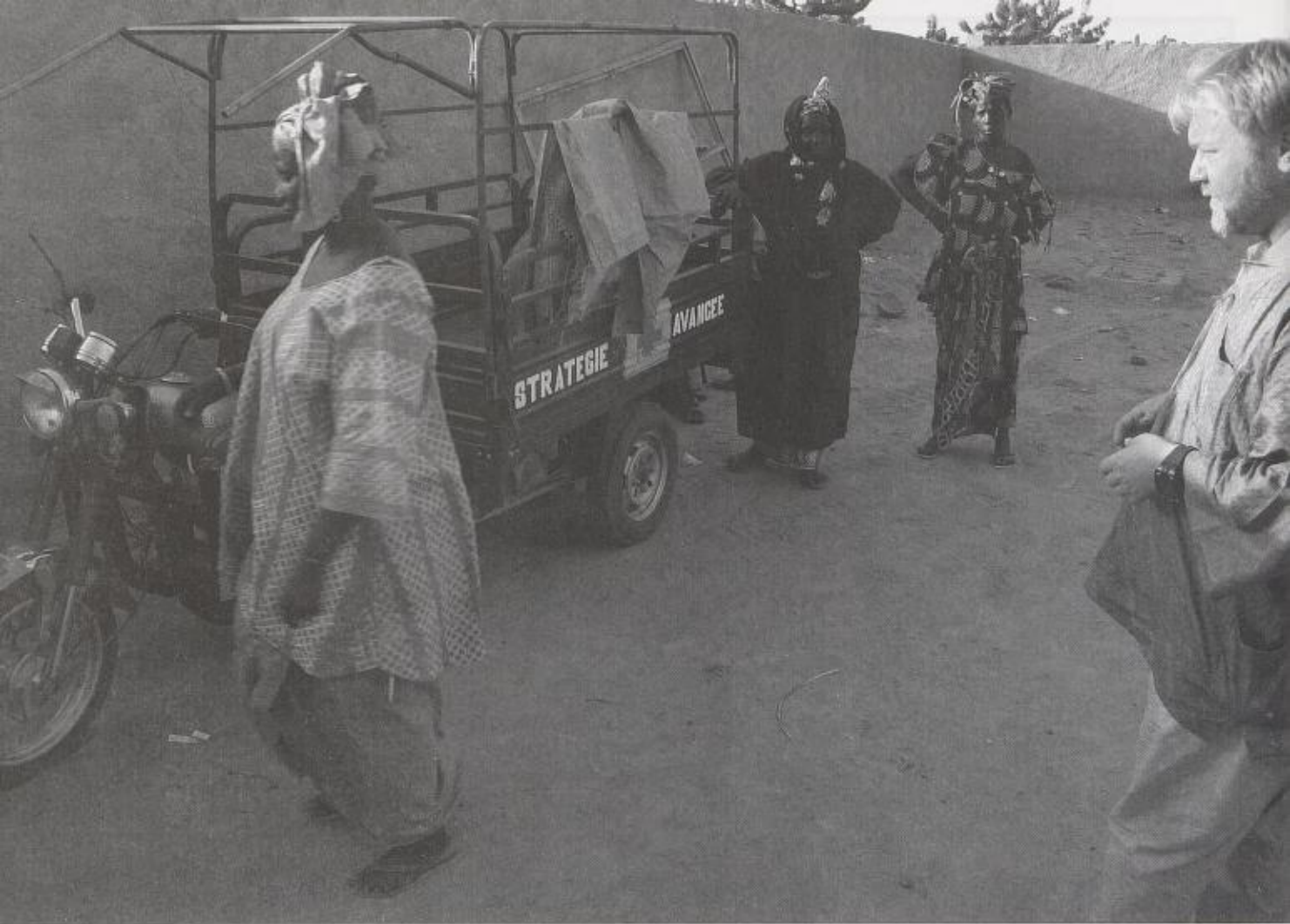
fra MELM, den norsk-drevne lutherske misjonen i Mali.

MELM har sitt hovedfokus i samme område som Omar, og har vært opptatt av å bedre forholdene for fødende kvinner. I hver landsby de samarbeider med, utdanner de to fødselshjelpere. Kvinnene blir utstyrt med en presenning som den fødende kan ligge på, en plastbalje til vasking, et barberblad for å kutte navlestrengen og alkohol til sterilisering.

- Oppstår det komplikasjoner under fødselen, har det vært vanlig praksis å sende en gutt til sykehuset for å forsøke å hente en lege, forteller Ole Harald Neergård, leder av MELM. - Gutten kan bruke en dag inn til byen, får beskjed av legen at hans arbeidsplass er på sykehuset og at kvinnen må komme dit. Deretter bruker gutten en dag tilbake til landsbyen sin. Så skal det organiseres transport, vanligvis en eselkjerre, og innen kvinnen kommer på sykehus er ofte både hun og barnet dødt. Det er ikke alltid folk ønsker at fødselshjelperne skal være til stede under fødselen, men de slipper som regel til etterpå. De vet også hvordan og når man skal evakuere en fødende til sykehus.

STERKE VIDEOSEANSER

I de kommunene MELM har utdannet fødselshjelpere er spedbarnsdødeligheten snudd på hodet, fra en situasjon der to av tre barn dør, til at to av tre barn overlever. Dette er

relativt billig nødhjelp som gir store resultater. Motorsykkelen fra MELM har Omar brukt til å kjøre en TV med videospiller og et aggregat rundt til landsbyene i området. Hele landsbyen har blitt samlet, og så har han vist et opptak av en fødsel der en omskåret kvinne må snittes opp for å få ut barnet. Hun dør av blodtapet, barnet overlever. - Når indre og ytre kjønnslepper er fjernet, mister kvinnen elastisiteten i vaginaen, forteller Omar. - Ofte må barnet tas med keisersnitt. Det er et risikabelt inngrep. Det oppstår lett komplikasjoner, og vi har få ressurser til medisinsk oppfølging.

Videoen gjør sterkt inntrykk, og ofte slutter de kvinnene som har drevet med omskjæring i landsbyen umiddelbart, selv om det betyr et stort økonomisk tap for dem. Selve

omskjæringen av jentebarnet koster en dagslønn for familien. Men dersom hun overlever og er uten store problemer etter tre måneder, skal omskjæreren ha ytterligere en månedslønn. Når jeg spør om Omar hjelper disse kvinnene med å finne annet arbeide, svarer han at ingen av dem gjør dette på fulltid. - De har ofte jordbruk eller en liten butikk ved siden av, og bruker omskjæringen som en måte å skaffe ekstra inntekter på, sier han. Jobben går i arv fra mor til datter.

DRAR TIL NABOKOMMUNEN

Seansene med video er første vendepunkt for et lokalsamfunn. Omar forteller om hvordan en kvinne sto i døråpningen og fødte mens de viste opptakene. Hun ville ikke forstyrre visningen, men ville heller ikke gå glipp av den. - Fødselen

Den er et stykke unna en norsk ambulanse, men adskillig raskere enn en eselkjerre

gikk greit, den var ikke hennes første, smiler Omar. Men arbeidet i en landsby er langt fra over selv om omskjærerne har lagt ned kniven. Noen dager før besøket vårt fikk Omar beskjed om at en familie i en av landsbyene han hadde jobbet med feiret omskjæringen av sin yngste datter. Under arbeidet tidligere hadde han flere ganger overnattet hos denne familien. Da han fikk beskjeden om festen, reiste han opp til landsbyen med medarbeiderne sine. - Da omskjærerne her i kommunen ikke ville gjøre det, reiste vi til nabokommunen, forklarte faren. Omar overrakte gavene og gratulerte familien med datteren. Så forhørte han seg rolig om hvem i nabokommunen som hadde gjort omskjæringen. Dagen etter reiste han til nabokommunen, oppsøkte kvinnen og hadde en lang samtale med henne om konsekvensene av det hun hadde gjort. Hun la ned praksisen umiddelbart.

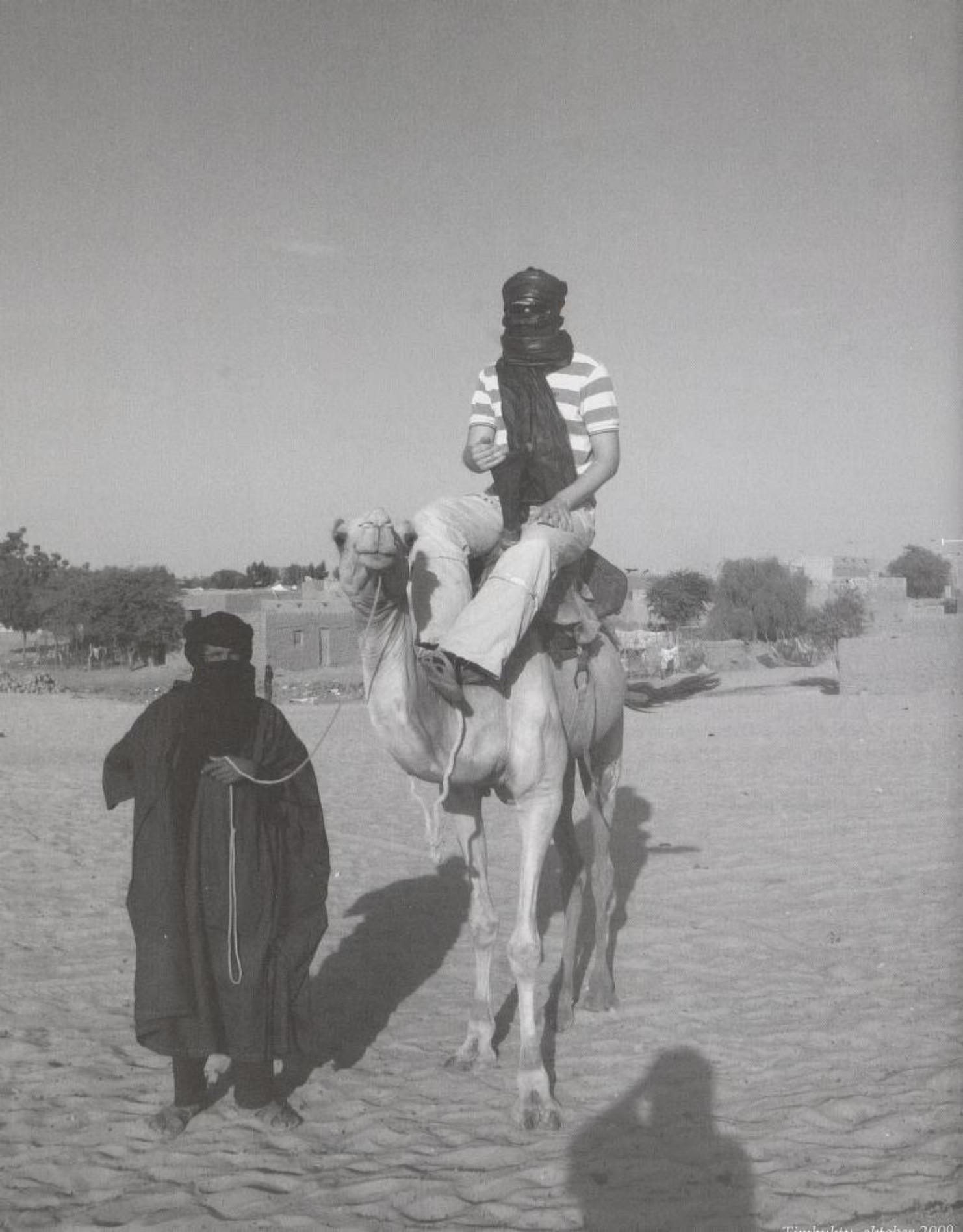
- Vi støtter organisasjonen til Omar slik at han kan sette i gang med tre kommuner til, sier Ole Harald. - De er plassert slik at alle kommunene han er aktiv i danner en øy i landet. Derfra vil det spre seg, blant annet gjennom den oppfølgingen Omar gjør via familier som har fått døtrene omskåret i nabokommuner. Når et lokalsamfunn først har forstått hvor ille dette er, begynner de selv å ta tak i problemet. Omars tre første kommuner har gått sammen og på eget initiativ startet et omskjæringskontor. Der samler de opplysninger om jenter som har

blitt omskåret og koordinerer informasjons- og hjelpearbeid. Etter at kommunene selv har tatt ansvar, har motorsykkelen mest blitt brukt til evakuering av kvinner som har fått komplikasjoner under fødselen. Den er et stykke unna en norsk ambulanse med tanke på komfort og medisinsk utstyr, men adskillig raskere enn en eselkjerre.

URENT AV FN

- Det er metodikken til Omar, med engasjement helt ned på individnivå, som har gjort dette et vellykket prosjekt mot omskjæring, forteller Ole Harald. For et år siden kom FNs regionsansvarlige for arbeidet mot omskjæring til Omars organisasjon. Han hadde hørt om de gode resultatene, og nå ville han ansette Omar, som ble tilbudt lønn på internasjonalt nivå. Omar takket nei. I stedet for å studere Omars metodikk og forsøke å implementere denne i andre deler av regionen, ville den FN-ansvarlige kjøpe seg Omars resultater for på den måten å pynte opp sin egen organisasjons statistikker og fremstå som mer suksessrik. - Jeg skal ta saken opp med FNs toppledelse neste gang jeg er i Bamako, sier Ole Harald. - Vi kan ikke ha den typen destruktiv rivalisering innenfor bistandsfeltet. Sånne metoder har ikke noe å gjøre i et område med så store behov for utviklingshjelp.■

Kilder:
wikipedia.org

Christopher Grøndahl:

Livet på terskelen til Sahara

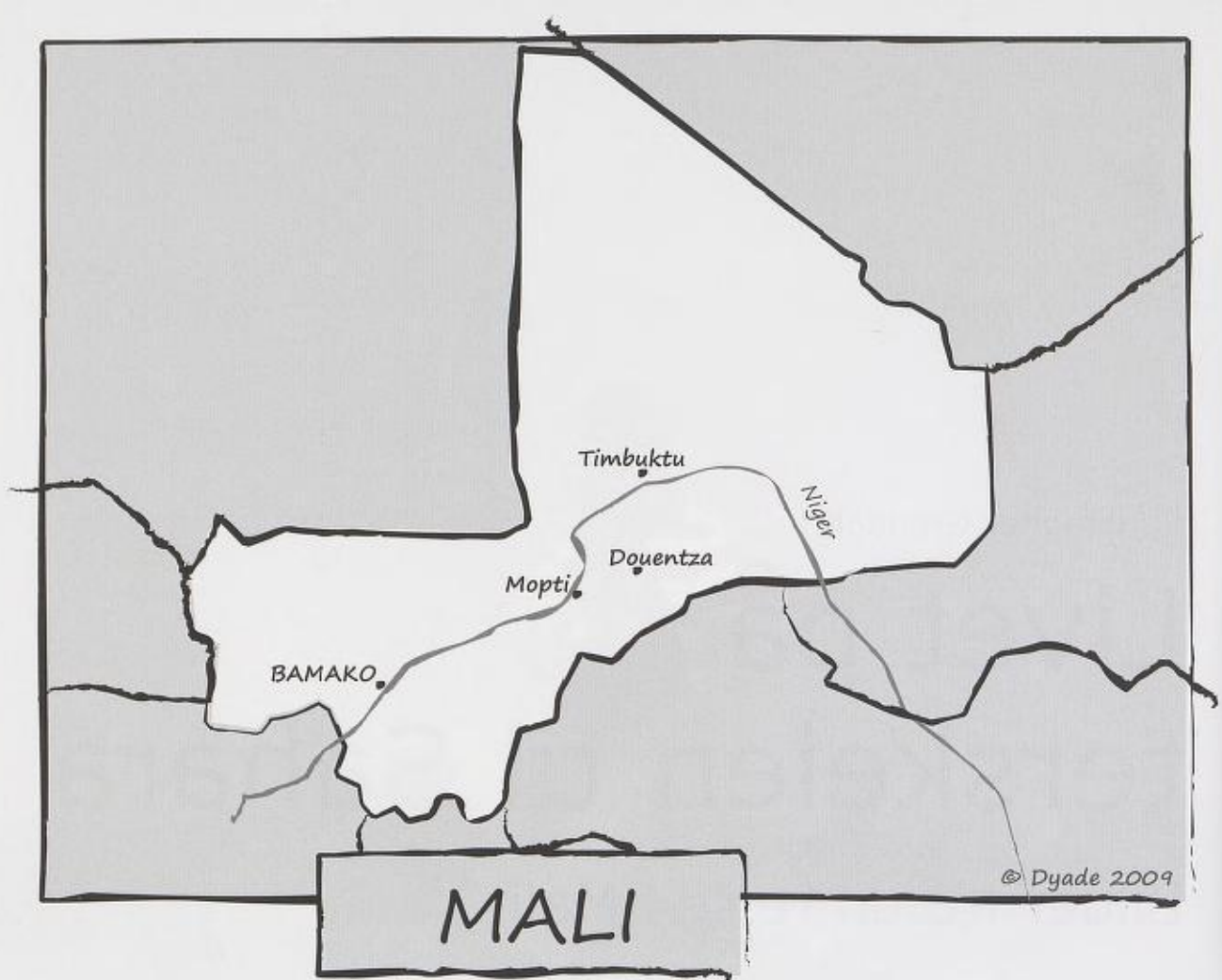
Bilder fra en reise i Mali

En norsk bonde ville ha gitt opp her etter én sesong, sier misjonæren og peker utover et landskap med spredte akasietrær og gult, halvsvidd gress. - Jordsmonnet er bare noen få centimeter tykt. Det skal lite til før stein og sand kommer til overflaten og gjør det umulig å dyrke.

Minvert, misjonæren Ole Harald Neergård, leder det norske bistandsarbeidet i Mopti-regionen i Mali. Området tilhører den skrinne delen av Sahel, et landskapsbelte som strekker seg langs Saharas sørlige grense, tvers over hele kontinentet. Fire timers kjøring nordover ligger Timbuktu, siste utpost før den store ørkenen.

Vi står på en rødlig sanddyne som har blåst seg over en fjellknaus. Sandtungen danner et behagelig observasjonspunkt,

hundre meter over landskapet. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor misjonærenes kveldstur går akkurat hit: Her kan man nyte utsikten og la barna base rundt uten å bli plaget av de små, hissige borrene som det uskyldig utseende gule gresset byr på. For med én gang du beveger deg utenfor sanden har du sko og klær fulle av disse stjerneformede torneklasene. De setter seg i huden og må møysommelig plukkes med pinsett. *Kebbe* heter de på fulani, språket til områdets største folkegruppe.

- Alle våre misjonærer som skal jobbe med lokalbefolkningen må bruke ett år på å lære seg fulani, forteller Ole Harald. - Det høres kanskje strengt ut, men du kommer ingen vei med bistandsarbeid uten å kunne snakke med folk der de er. I tillegg foregår all kontakt med det offentlige på fransk, så for å administrere livet ditt her nede må du beherske det både skriftlig og muntlig.

DANNELSESREISE

I forbindelse med et romanprosjekt, har jeg fått støtte fra Bistandsnemnda og Norad til å besøke Mali. Jeg har vært fascinert av tanken om å vanne ørkenen helt siden tenårene. Men helt til nå har engstelsen for varmen og parasittene holdt meg unna Afrika. Det er Mission Evanglique Luthérienne du Mali (MELM),

den lutherske misjonsorganisasjonen i Mali, som har lagt opp reisen. Organisasjonens norske partnere er Det Norske Misjonsselskap og Den Evangeliske Lutherske Frikirke.

Mitt formål med turen er dobbelt: Jeg ønsker å lære mer om livet i og omkring Sahara. Men jeg er også nysgjerrig på hvordan norsk bistand faktisk foregår. Er mytene om sløsing av statlige midler, korrupsjon og cocktailparties sanne? Jeg har ingen forpliktelser overfor mine sponsorer, men har lovet å skrive minst én artikkel om det jeg opplever. I motsetning til misjonærene behersker jeg ikke fulani. Men vet at det er et komplekst språk, dog ganske regelmessig. Så langt på reisen har det holdt med fransken fra universitetet. Det kommer til å forandre seg.

Kebbene fra klatreturen opp på sanddynen er endelig plukket ut av buksebeina. Jeg brer litt sand over den lille haugen torner og håper ikke noen av barna finner på å løpe akkurat her. Så reiser jeg meg og myser mot horisonten. Foran oss brer det afrikanske landskapet seg ut: Store sletter ispedd fjell med rette sider og flate topper. Det kunne ha vært kulissene til en western, men er i stedet hverdagen til nærmere 1,7 millioner sjeler. Her lever ulike folkegrupper i en hårfin fordeling av de få naturressursene som finnes. Livet er hardt, dels på grunn av klimaet. Men menneskene bidrar også med sitt.

Solen er i ferd med å gå ned. I løpet av mitt korte opphold i Vest-Afrika har jeg allerede lært å sette pris på kveldene her. Varmen

blir mindre intens, myke skygger brer seg over landskapet. Vinden som blåser mot oss holder neppe mer enn noen og tyve grader. Med kveldslyset er det som om jeg nok en gang oppdager hvor vakkert det er her. På denne tiden av året, rett etter regntiden, er landskapet fortsatt gulgrønt. Bøndene er i ferd med å høste inn hirsene. Landbyene er tomme, folk bor i stråteilt eller jordhytter på den mark de dyrker.

PÅ RANDEN

- Befolkningstallet er helt i overkant av hva naturen og økonomien kan holde i live, forteller Ole Harald. - I et normalt år greier regionen å produsere førti prosent av maten den trenger. I et svært godt år stiger denne andelen mot sytti. Når tørke eller annet

ekstremvær ødelegger risfeltene, hirseavlinger og beitemark, synker andelen ned til tjue. På grunn av klimaendringene blir den livsviktige regntiden stadig kortere.

Matimport møter to store problemer: Folk har nesten ingen penger, og den ene asfalterte veien som går gjennom regionen ødelegges hver sommer av det intense regnfallet. «På andre siden av asfalten» er et hyppig begrep. Den snorrette riksveien nord for der vi står er livsnerv og referansepunkt. Mopti-regionen er ingen isolert avkrok. Hver by

har en markedsdag i uka og hit kommer handelsmenn fra hele Nord-Afrika, samt fra Midt-Østen. Alle vet at den rikholdige dagligvarebutikken ved rundkjøringen drives av en libanesiser. Saharas sørlige nabolag har i store deler av vår tidsregning vært en viktig møteplass mellom folkegrupper. Sahel har sett flere mektige kongedømme komme og gå. Om noen dager får jeg erfare at Timbuktu var et viktig handelssted og en fremstående islamsk vitenskapsby. Maktkamp og berberske invasjoner gjorde at kongedømmene i Sahel gikk i oppløsning. Deretter begynte europeerne å transportere salt sjøveien og tok livsgrunnlaget fra trans-Sahara-karavanene. Og tilslutt fulgte fransk kolonialisme, en blandet fornøyelse for hele nordlige Afrika.

En av misjonærene sender opp en drage i kveldsbrisen. Lenger borte lager en familie engler i sanden og lar kameraet fange årets julekort til de der hjemme. En førsteklassing klager over at miniskiene ikke ble med på turen denne gang. Jeg tenker i mitt stille sinn at det nok var like greit, for sandtungen ender i et stort kebbefelt nede rundt bilene. Uten god stoppteknikk kan det fort bli en smertefull slutt på en ellers flott kveld. Solen forsvinner bak toppene i vest og selskapet trekker småpratende ned til bilene igjen. Mørket kommer fort, og uten lommelykt er du prisgitt stjernelyset for å navigere deg gjennom feltene med tornegress.

LANGS ASFALTEN

Neste morgen er jeg på vei i østlig retning over den snorrette stripen asfalt. Farten er 150 kilometer i timen. Jeg skal besøke noen av landsbyene der MELM har gjennomført prosjekter. Sjåføren heter Bureyma. Han snakker knapt fransk, men jeg får med meg at han har to koner og åtte barn. Han kjører den hvite misjonær-hi-luxen med stødig hånd og tung høyrefot. Likevel blir han forbikjørt av en annen hi-lux. Og snart ligger han på hjul. I Mali er det gjeterne som har ansvar for å holde dyra unna veien. Blir en ku kjørt ned, er det gjeterens problem. Få har bilforsikring selv om det er lovbestemt. Det eneste stedet en sjåfør må bremse for kyrne, er der det finnes varselsskilt. Dreper en sjåfør en ku der, er det hans ansvar. Problemet er at gjeterne ikke kjenner denne loven. Dermed gasser sjåførene ekstra forbi krysningspunktene. Hi-

luxen foran oss sperrer nå hele utsikten. Må han bråbremse for et dyr, er begge bilene mos. - Trop proche, sier jeg med min vennligste stemme, - Hvis han stopper får vi problemer. Bureyma sakker av. Jeg blir sittende å grunne på om jeg har fått ham til å tape ansikt. Har jeg nettopp vist ham at jeg ikke har tillit til ham som sjåfør?

Vi tar av fra asfalten og følger en rød grusvei sørover til landsbyen Boni. Der plukker vi opp den lokale områdesjefen for MELM. Han heter Diabaté, er førtito år gammel, har tre jenter i barnehagealder og snakker godt fransk. Han er utdannet agronom, men har jobbet innenfor bistand i snart tjue år. Lønnen er bedre hos de utenlandske organisasjonene enn det han ville ha fått i en kommunal stilling. Med Diabaté som tolk og veiviser, forlater vi Boni og følger et hjulspor innover sletten mellom fjellene.

Den stivnede gjørmen i deler av sporet forteller at det er vanskelig å komme frem her i regntiden. Etter tre kvarters humpete kjøring blant spredte hirsefelt der folk er i gang med høsten, stopper vi ved en serie dammer. Diabaté forklarer at dette er vannlageret for tørketiden til befolkningen i landsbyen som ligger en kilometer unna. Hver familie graver sin dam og leder regnvann inn i den. Deretter sperres den av med akasie-grener, slik at dyra ikke skal drikke opp vannet. Under hele tørketiden er det dette bassenget som holder både befolkning og dyr levende. Etter noen måneder er det stillestående vannet godt sauset inn med alger og en hyppig kilde til vannbårne sykdommer.

Tabi, landsbyen vi skal til, har i samarbeid med MELM fått bygget en brønn. Dermed behøver ikke landsbyboerne å bruke vannet fra dammene til drikkevann. Diabaté har ikke besøkt landsbyen på et år. Jeg spør om han er spent på hvordan det går med landsbyen. Han svarer at han treffer folk hele tiden på markedet inne i Boni, så han er godt oppdatert på hvordan det står til.

BRØNNLOKK

Vi kjører det siste stykket inn til landsbyen, som ligger vakkert til ved foten av Tabi-fjellet. Rødbrune jordhus spredt utover. På et jorde i utkanten av landsbyen ligger det lille brønnenlegget. Til tross for at det er

MELM som har administrert byggingen, har lokalbefolkningen vært sterkt involvert. Landsbyen måtte selv bidra med tretten prosent av byggekostnaden, et ikke ubetydelig beløp for en fattig landsby når hver brønn må sprenges ned til grunnvannspeilet på seksti meters dyp, samt få støpt en betongkrage hele veien ned. Total kostnad rundt fire hundre tusen norske kroner.

Det er innhøstningstid og landsbyen er tom. Likevel dukker det opp en samling menn ved brønnen. De har sett hi-luxen og kommer for å møte oss. Diabaté opplyser om at tre av mennene sitter i landsbyens brønnskomité, og er derfor ansvarlige for at brønnen mangler metallokk. - Den ene delen falt ned i brønnen, forklarer et av komitémedlemmene. - Derfor tok vi bort den andre i påvente av at vi fikk reparert festene.

Uten lokket, er brønnen prisgitt det fine sandstøvet som alltid blåser med vinden her. I tillegg kan fugler og dyr falle ned i brønnen og gjøre vannet udrikkelig. Jeg spør dem hvor lenge brønnen har stått uten lokk. - Siden juli måned, er svaret. Rundt fire måneder. Når jeg spør Diabaté om hvorfor de ikke har reparert den tidligere, forklarer han at når regntiden begynner, tømmes landsbyen. Alle bor ute ved jordstykkene de dyrker. De arbeider på jorden. Komitéene i landsbyen møtes ikke, og derfor får de heller ikke gjort noe.

TUNGT VEDLIKEHOLD

Lederen for brønnkomiteen kommer til og forteller oss at de har satt i gang innsamling av penger til reparasjon av brønnen. Han peker opp på taljekransen som henger i en metallramme over brønnen. Her glir tauene som trekker vannet opp fra brønnen. Bøtten er festet til den ene enden, den andre er festet til et trekkdyr som løfter vannet de seksti metrene opp til overflaten. Et av metallfestene til taljekransen er også røket. - Så snart tørketiden er over, vil det være yrende liv her, forsikrer Diabaté meg. - Det vil være dyr og mennesker i arbeid hele dagen. I tillegg vil dyreflokkene bli ledet frem etter tur for å få drikke fra trauene som er bygget ut fra hver langsides av den lille muren som beskytter selve brønnen fra dyretråkk. - Du kunne ikke ha stått her med skoene på da, sier Diabaté og peker på føttene

mine. - Alle som skal innenfor muren må vaske seg og være barføtt.

Det finnes ingen smed i byen, så enten må landsbyboerne demontere taljerammen, laste den og restene av brønnlokket på en eselkjerre og ta turen hele veien inn til nærmeste by, en god dagsreise med esel. Ellers må landsbyen betale for å få smeden ut hit. Uansett blir det en kostbar operasjon. Kostbar, men livsnødvendig.

- Har brønnen hatt noen betydning for helsen til landsbyboerne? spør jeg. Det nikkes. - Ingen har blitt syke av vannbårne sykdommer siden brønnenkom, svarer en av komitemedlemmene. Noen protesterer. Det viser seg at det var én som hadde hatt diaré her, men han kom fra en annen landsby – uten brønn.

I tillegg til brønnprosjektet, har MELM bygget klasserom, og organisert alfabetiseringsklasser for de voksne i landsbyen. Vi besøker bygningen. Den står åpen. Inne i halvmørket leter landsbyboerne etter gjesteboken, slik at vi kan signere den. Det viser seg at gjesteboken er hjemme hos noen som ikke er hjemme, og vi gir opp prosjektet. Tabi har vært en av misjonsselskapets samarbeidslandsbyer den siste fireårs-perioden. Nå er en ny periode i gang, og i denne runden er landsbyen ikke med. Derfor er det ekstra viktig at selvorganiseringen rundt alfabetisering, kornbanken, fødselshjelpere og brønnen fungerer. Jeg forsøker å lirke ut av Diabaté om han er skuffet eller irritert over den tilstanden vi fant brønnen i, men han virker uaffisert. I bilen forteller han at brønnen også har gjort at Tabi har fått sin egen skole. Jeg forstår ikke den logiske sammenhengen mellom en brønn og en skole, men for Diabaté er den helt åpenbar. - Nå går alle barna her på skole, forteller han.

- Brønnen er i byen og de slipper å gå langt for å finne rent vann. Nå er de friske og har tid til å gå på skole.

Så blir han mer tenksom: - Kvaliteten på undervisningen varierer, sier han. - Det er få kvalifiserte lærere som er villige til å bo her ute for så lite lønn, og staten utdanner ikke nok lærere, så her ansettes folk uten kvalifikasjoner i midlertidige stillinger for ett år av gangen. Så drar de videre til en annen midlertidig stilling. Det er ikke så mye å gjøre med akkurat dét.

MÅ BARE ORGANISERES

Vi forlater fjellene og kjører sørover langs en tilsynelatende uendelig slette, nå og da avløses akasietrærne av små flekker med dyrket mark, vi passerer noen klynger av hus eller telt, «leirer» som de kalles, for små til å regnes som landsbyer og dermed utløse støtte til bygging av skole og andre prosjekter. FN

I fulani-kulturen bor adelen i telt og tjenerskapet i hus

har gjennom sitt undervisningsprogram bevilget penger til at alle barn på hele kloden skal kunne få grunnleggende skolegang. Så i utgangspunktet har også de halvnakne barna som leker utenfor jordhyttene her ute på sletten allerede fått betalt utdannelsen sin. Problemet er bare at ingen har organisert den.

Veien forsvinner. Klyngene av busker blir tettere. Vi kjører ofte feil og må stoppe idet et uttørket elveleie eller sanddyner sperrer veien videre. Bureyma og Diabaté diskuterer seg i mellom på fulani, jeg får fornemmelsen av at vi har kjørt oss vill i dette landskapet uten synlige navigasjonspunkter, og ønsker intenst at jeg hadde kjøpt en mobiltelefon med gps, men snart er vi i gang igjen, og etter en snau time er vi ute av villnisset og kjører gjennom et åpnere slettelandskap med spredte klynger av halvhøye trær.

Jeg spør Diabaté om eiendomsrett. I mitt hode er retten til egen jord utgangspunktet for velstandsvekst i et samfunn. Er det ikke mulig for en landsby å få papir på at de eide jorden og deretter låne penger mot den verdien for å kjøpe for eksempel en traktor som de kunne drive i fellesskap? Diabaté smiler. - Det finnes bare tre traktorer i hele Douentza-området, sier han. - Bøndene kan få papir på at de eier jorden de driver. Da må de fylle ut de rette skjemaene og få dokumentert på et kart at

de har drevet jorden sin i flere generasjoner. I tillegg må ingen bestride kravet. Prosessen er tung for en som ikke kan lese eller skrive og som har en halv dagsmarsj inn til kommunesenteret. Og så er det verdien av jorden. Du ser jo selv hvor tynt jordsmonnet er. Dersom verdien fastsettes på grunnlag av hva slags avkastning landet gir, må du eie ganske store områder før det i det hele tatt er noe vits å møte opp i banken.

ADELEN I TELT

Snart dukker det opp rader av stråtekt på de nesten umerkelige åskammene som avgrenser landskapet. Jeg ser meg rundt, og oppdager at vi befinner oss midt inne i en slags merkelig, semi-urban konstellasjon av de karakteristiske, spisse fulani-stråtektene. Diabaté forteller at det bor rundt to tusen mennesker i denne leiren, som heter Linkaïna. De diskuterer heftig muligheten for å løsrive seg fra landsbyen de sorterer under, tretten kilometer lenger vest. Diskusjonen blir ikke enklere av at de som i sin tid etablerte landsbyen kom fra denne leiren, og mener de er svært godt skikket til å ivareta dens interesser overfor kommuneadministrasjonen.

I fulani-kulturen bor adelen i telt og tjenerskapet i hus. Grunnen er ikke vanskelig å oppdage: Idet vi parkerer ved siden av brønnen, kjenner jeg at ettermiddagssolen biter hissig. Samtidig stryker det en behagelig

En kvinne som føder ensom bak en busk må bruke en stein eller en ru pinne til å slite av navlestrengen

vind over det åpne landskapet. Fulanienes stråtekt har naturlig klimaanlegg. Vinden blåser rett gjennom dem. Det er den mest behagelige måten å bo på størstedelen av året – bortsett fra i desember og januar, da temperaturen kan komme ned i åtte grader.

Vi blir raskt møtt av to av Linkaïnas «notables», medlemmer av leirens styre. Både Hamadrin og Qumouru er godt voksne, mitt anslag er et sted i sekstiårene. De virker avslappede og ydmyke når vi snakker om brønnen. Den ble bygget samtidig som brønnen i Tabi, men er i bedre forfatning. Det todelte metalløkket er på plass. Taljefestet intakt. I tillegg er det bygget ekstra vanningsrau for dyrene. Det er tydelig at mye av leirens liv samles rundt denne brønnen når tørketiden setter inn. Muren rundt selve brønnen har dype spor etter tauene som brukes til å trekke opp vann.

EIENDOMSRETT

Inspirert av diskusjonen i bilen spør jeg Hamadrin om han har papir på at jorden han driver er hans. Det har han ikke. - Ville du være interessert i det? - Ja, sier han ydmykt, - Men det er ganske mye arbeid, såvidt jeg har forstått. Hamadrin har gitt fra seg plassen i alfabetiseringsklassen til noen av de yngre voksne, som etter hans mening vil få større utbytte av å beherske å lese og skrive. Det å beskytte beitemarken med papir, stempel og

underskrift virker fjernt. Mange av fulaniene i denne leiren har dyreflokker og dyrker ikke jorden selv. Konfliktene mellom de som holder dyr på beite og de som dyrker jorden blusser opp så snart det er et år med lite regn. - Fokus for arbeidet vårt denne perioden, er å hjelpe landsbyene rundt her til å administrere beitemarkene i fellesskap, sier Diabaté. - Jorden trenger tid for å komme seg etter at dyrene har vært der. I tillegg er de nødt til å sperre av enkelte områder for å ha beitemark til den tørreste tiden av året.

Samtalen stilner av. Diabaté ser på meg smilende, og lurar på om det er noe mer jeg vil spørre om. Jeg skulle gjerne ha visst mer om disse to eldre mennene. Hva som har gjort dem stolte, hva som har vært tungt. Men vi står ukomfortabelt ved brønnen deres. Det er nesten ingen andre å se. I det fjerne går tre kvinner med kurver på hodet. Solen steker fra skyfri himmel. Jeg er usikker på om de to mennene opplever at de må stå til rette for den hvite mannen som ankommer i en bil som koster mer enn de kommer til å ha tjent i løpet av et fullt livsløp.

- Hva som helst, smiler Diabaté.

PENGER Å SPARE PÅ OMSKJÆRING

Jeg tenker meg om, så spør jeg om de er kjent med at omskjæring av jenter skaper problemer for dem når de senere skal føde. I fulani-kulturen er idealet at en kvinne skal

gå for seg selv når hun skal føde, gjerne bak en busk, og så komme tilbake med barnet når det hele er ordnet. Et av fokusene for MELM i dette området har vært å trene opp to fødselshjelpere i hver landsby. De blir utstyrt med en presenning, en plastbalje, et barberblad til å skjære navlestrengen med og alkohol til sterilisering. En kvinne som føder ensom bak en busk må bruke en stein eller en ru pinne til å slite av navlestrengen. Alle som har kjent hvor seig og kraftig en navlestreng er, vet at det ikke bare er enkelt å slite den av. Omskjæring i seg selv fører til store komplikasjoner for fødende kvinner, i tillegg risikerer de infeksjoner på grunn av navlestreng, rifter og morkaker som ikke har kommet skikkelig ut. Er du fjorten år gammel, omskåret og skal føde første gang for deg selv bak en busk en dagsreise eller to fra nærmeste sykehus, sier det seg selv at både du og barnet har store sjanser for å dø. I de landsbyene som har fått fødselshjelpere er spedbarnsdødeligheten snudd på hodet: Fra en situasjon der to av tre barn dør, er det nå to av tre barn som overlever (se egen artikkel om omskjæring).

- Vi har hørt om dette med komplikasjoner av omskjæring, svarer Hamadrin diplomatisk. Jeg spør om det er noen i deres leir som utfører omskjæring. - Nei, lyder svaret. - Det vil si at dersom dere slutter å sende jentene av gårde for å bli omskåret, er det ingen i

deres lokalsamfunn som taper på det? - Nei, ingen her vil tape på det. - Er det ikke da en mulighet å slutte med omskjæring og på den måten spare en masse penger? spør jeg. En omskjæring koster i utgangspunktet en dagslønn, men dersom den går bra og jenta ikke blir syk etter tre måneder, må familien ut med ytterligere en månedslønn. Hamadrin og Qumouru smiler idet Diabaté oversetter, og sier at de ikke hadde tenkt på saken sånn.

De to eldre mennene følger oss til bilen, der den står parkert i skyggen av et lite tre. De vil gjerne at jeg skal nevne dem i det jeg skal skrive, og jeg får Diabaté til å notere navnene deres i notatboken min. Jeg spør om de vil posere på et bilde. Det vil de gjerne. Før vi går ber jeg Diabaté høre om det er noe de vil spørre meg om. Hamadrin sier at de ikke har noe å spørre om, men at de er åpne for alle de forslagene bistandsorganisasjonene kommer med for å forbedre livskvaliteten her ute.

TURBAN OG KALASHNIKOV

Min første Afrika-reise skal ta meg så langt

nord som til Timbuktu. På veien dit har jeg rikelig anledning til å reflektere over at jeg hele veien har blitt fraktet rundt i en slags kokong, i en boble, under beskyttelsen av de ansatte i MELM, deres språk- og lokalkunnskap, Toyotaene og misjonshusene med klimaanlegg og myggnett. Jeg har ikke utsatt meg selv for Afrika, jeg har vært på en énmanns charterreise, sittet trygt i kulden og skumpet gjennom blendende vakre landskap for så, en gang i blant, krabbet ut av bilen og fått varmen i hodet som et blylodd. Det mest ubehagelige jeg har opplevd er å bli jaget fra avgangshallen av en flyplassvakt med håndvåpenet trygt plassert i futteralet, det nærmeste jeg har vært døden er å krysse gaten i Bamako midt i rushtiden.

Idet jeg klatrer ut av det lille flyet i Timbuktu kommer en hvit pick-up farende med to kamuflasjekledde menn på planet. De bærer kalashnikov. Ansiktene er tildekket av tuaregenes turban. De ser fryktinngytende ut og vekker med én gang alle de ubehagelige bildene jeg har hatt med meg av kidnapping av vestlige turister. Da jeg planla reisen, var UD's offisielle reiseråd for Mali:

Utenriksdepartementet fraråder reiser som ikke er strengt nødvendige til områdene nordforaksenLere-Timbuktu-Bourem-Gao-Asongo. Norske borgere som oppholder seg i eller planlegger reise til Mali oppfordres til

å ta kontakt med ambassaden i Abidjan for oppdatert informasjon og registrering.

Den norske ambassaden i Elfenbenskysten svarte raskt og effektivt på min epost:

UDs reiseråd står fast. Området har i en årrekke vært preget av sammenstøt mellom touaregopprørere og regjeringshær. Den senere tid har regionen også tiltrukket seg grupper tilknyttet Al Qaida. Disse gruppene opererer fra Mauritania i vest til Niger i øst og står bak et økende antall kidnappinger av vestlige borgere. Trusselen er høyst reell og var bl.a. direkte årsak til at Rally Dakar ble avlyst i 2007 og flyttet i 2008. I det norske reiserådet er grensen trukket ved Lere, men det er grunn til å være oppmerksom på at flere vestlige land også advarer mot reiser noe lenger sør.

Av mer trivielle farer plages Mali tidvis av landeveisrøverier og da særlig i grenseområdene. Ferdsløse etter mørkets frembrudd anbefales ikke.

Jeg går noen nølende skritt mot terminalbygningen, hele tiden med de to tildekkede, bevæpnede mennene i øyenkroken. De lempet et eller annet opp på planet av pickupen og spinner avgårde igjen. Jeg senker skuldrene, men kjenner at engstelsen sitter i, uansett hvor irrasjonell den var.

Flyturen fra hovedstaden Bamako og opp til Mopti-regionen gikk over store områder med grønne rismarker, der Niger-elven har gått over breddene etter regntiden. Den siste timen opp til Timbuktu har det det knapt vært grønt å se. Noen små lommer rundt elveløpet. Ellers er alt rødbrune nyanser. Sahara ligger rett på andre siden av byen. Her er det ingen jord å dyrke.

MANN UTEN ANSIKT

Henslengt i skyggen av terminalbygningen står en mann i tuaregenes blåfarger. Ansiktet er dekket til av turbanen, tykke solbriller skjuler øynene. Han presenterer seg som Halis. Han skal være min guide under oppholdet i Timbuktu. Jeg stusser. Det er vanskelig å være avslappet og føle seg trygg med en mann som er dekket fra topp til tå. Den eneste måten å vite at han er nordafrikansk i fargetonen, er ved å se på huden på hendene hans. Jeg har lest om Tuaregene, ørkenfolket. De eneste som ga franskmennene ordentlig motstand da de underla seg denne delen av Afrika. Som takk valgte de Gaulle å prøvesprengte Frankrikes første atombombe i hjertet av tuaregenes Sahara.

Halis kjører en Landcruiser. Den mørkeblå lakken er mattslipt av ørkenstøvet som kommer med vinden her. Halis har forstått at jeg er opptatt av vann og vrenger bilen av veien og ut i sanddynene. Vi kjører langs

Tuaregene er de eneste som ga franskmennene motstand da de underla seg denne delen av Afrika

et kunstig vannløp. - Dette er Gadaffis gave til Timbuktu, sier Halis. - I gamle dager lå Timbuktu ved Niger-elven. Gadaffis bestemor var tuareg fra Timbuktu. Han ville gjøre ære på sin tuareg-slekt og betalte for å bringe vannet tilbake til byen. Hva vi skal med det er det ingen som vet. Det er ingen jord å vanne her, så vi kan uansett ikke dyrke noe.

Etter et kvarers kjøring gjennom sanden langs kanalen kommer vi til et festningslignende hus. - Gaddafis, sier Halis og dreier bilen innover mot byen igjen. Etter en stund kommer vi opp på hovedveien rett utenfor byen. Asfalten er halvt dekket av sand. Jeg legger videokameraet i frontruten for å filme innkjøringen til byen, men idet vi kommer til byens eneste rundkjøring ber han meg skru det av. Her har hæren forlegningen sin. Jeg spør om mennene med kalashnikov på flyplassen. - Soldater, svarer Halis knapt fra inne bak den blå turbanen. - Hvorfor? vil jeg vite. - Pengetransport, sier han. - De er redde for å bli ranet av tuareg-opprørere.

SAND OVER ALT

Timbuktu har mer karakter enn de andre byene jeg har sett på reisen. Jordhusene er lysere i fargetonen. Flere av de trange sentrumsgatene har steinbelegning. Men sanden siger inn over alt, så det eneste stedet man ser steinen, er der passerende biler har virvlet sanden bort. Halis driver

et gjestehus i utkanten av byen. Men store deler av året er han i ørkenen. - I ørkenen er jeg fri, sier han, og jeg er usikker på om han mener det, eller om han spiller opp til den forventningen jeg har som halvt belest tilreisende oppdagelsesreisende. Vi snirkler oss gjennom sentrumsgatene, der morgenhandelen er godt i gang. Nå og da stopper han, kjører ned vinduet og slår av en prat med noen forbipasserende. Det er vanskelig for meg å skjelne om det er på fulani, arabisk, tuaregenes språk tamashek eller et av de andre tilsammen åtte språkene han snakker, men det utveksles vennlige fraser før han kjører videre. Snart er vi i den vestlige utkanten av byen. Steinbelegningen viker plassen for ren sand. På et åpent område står spredte stråhytter med tuaregteltens runde form. I alle gater ligger rester av plastposer, slik jeg har sett i alle byene her. Det finnes ingen avfallshåndtering. Matavfall går til dyrene, metall- og plastemballasje er alle glade for og finner tusen anvendelser i hverdagen, alt som er brennbart brukes til å varme mat, resten blir spist av geitene. - Det er en uting, sier Halis om plastposene. - Dyrene blir syke av det. Dessuten har man platen over alt.

Vi har kommet frem til en slags forstad av Timbuktu, forbundet med resten av byen av disse sanddynene som fungerer som gater. Halis' gjestehus er en stor to-etasjes

bygning med ulike tilbygg. I et vakkert opparbeidet gårdsrom inntas både frokost og kveldsmåltider. Jeg blir installert på rommet og Halis tar meg ut på en vandring i sentrum av byen. Jeg får se jordmoskeen som er i ferd med å bli pusset opp for pakistanske penger, men som ikke-troende får jeg ikke komme inn. Jeg forteller ham at da jeg reiste i Iran tok vi oss ofte inn i moskeene likevel. Jeg fornemmer at han smiler høflig under det blå stoffet. Men noe besøk innenfor døren blir ikke aktuelt. I stedet tar han meg med opp på taket til biblioteket vis-a-vis, slik at jeg kan få se moskeen ovenfra. Minareten er en av de få strukturene som rager opp over de to etasjes husene i sentrum. Jeg registrerer at det ikke er noe annet enn ørken med spredte akasiebusker rundt hele byen. Den ligger som et malapropos, en gulbrun øy av rette linjer

i et stort, bølgende sandlandskap. En sjeløyd mann viser meg rundt i skriftsamlingen som er i ferd med å bli restaurert med norske penger, et samarbeid med Universitetet i Oslo. Byens nystartede universitet er i gang med å gjenoppbygge byens selvrespekt og har startet prosessen med å få tilbakelevert de klassiske manuskriptene som ble tatt fra byen og fraktet nordover til andre islamske kunnskapssentre da Timbuktus storhet var på hell.

BRUTALT VERTSKAP

Når vi kommer ut, er det midt på dagen og solen slår mot oss. - Ça frappe, hein? sier Halis med smil i stemmen. - Den biter ganske hardt, gjør den ikke? Han gjør seg god flid med å ta meg til husene til de to første europeerne som oppholdt seg i Timbuktu, og forteller

- Vil du fortsatt være med, eller lar du utenriksministeriet ditt bestemme hva du får gjøre?

hvordan begge først ble tatt godt i mot, for deretter, idet de forlot byen, å få kuttet strupen over og bli overlatt til å forvitne i ørkenen. Vakre metallplaketter på fasadene opplyser om eventyrernes opphold, men ikke om deres endelikt. Jeg bruker anledningen til å fortelle om UD's reiseråd og advarslene om å forlate byen. Halis feier dem til side. - Det er bare oppspinn, sier han. - Se deg rundt, er det noen som truer deg?

Ingen truer meg. Noen barn strekker ut hendene og sier – Merci. Noen av turistene har vært for sjenerøse med kulepenger og småpenger, og nå forventer barna at et hvert hvitt menneske har noe å gi. Det er merkbart flere hvite i denne byen enn det jeg har sett ellers på reisen. Turistene bruker byen som utgangspunkt for reiser innover i ørkenen. Ikke dermed sagt at det flommer over. Jeg ser vel en ti-tolv vestlige under hele oppholdet i Timbuktu. De fleste av dem på flyplassen. - Franskmennene er de verste, forteller Halis. - De tror de eier dette landet. Selv amerikanerne sier takk og betaler godt. Men franskmennene? Han rister oppgitt på hodet. Idet vi kommer tilbake til gjestehuset hans, har en stor samling franskmenn og belgiere samlet seg ved langbordet i skyggen. Han hilser høflig på dem og overlater resten av kontakten med gruppen til en av sine ansatte.

Klokken fire banker det på døren til rommet mitt. Jeg har sovet siesta, en vane jeg la meg til hos misjonærene. På med klimaanlegget, ned på sengen og borte er man. Jeg har stått opp rundt klokken seks hver morgen her nede. Det er da solen står opp, og skal man reise noe sted, er det godt å komme seg av gårde før solen blir for varm. Halis står utenfor. - Vil du fortsatt være med ut av byen, eller skal du la utenriksministeriet ditt bestemme hva du får gjøre? Utenfor porten til gjestehuset hans står en kamel og to unge tuareger. Jeg kjøper en blå turban som de danderer på hodet mitt. Så får de kamelen til å knele. Den gir fra seg noen gutturale, truende lyder. Jeg klatrer opp i salen og tviholder i trestokken foran meg.

Etter å ha sett utallige morofilmer av folk som skal ri på kamel, har jeg ikke tenkt å gjøre meg til underholdning for barna i gaten. Det går bra. Jeg slenges frem og tilbake, men løftes høyt idet kamelen reiser seg. Jeg sitter i en tuaregsal. Det er godt slingringsmonn. Den er langt mindre sikker enn de variantene man ellers blir plassert i når man kjøper seg kamelturer i Nord-Afrika. Den ene av mine følgesvenner, Ismael, nitten år gammel, viser meg at jeg må plassere føttene på nakken til kamelen. Jeg liker ikke å sette føttene på noens nakke, men forstå at det er slik dyret er vant til å bli drevet. Så setter vi avgårde gjennom sanden.

UT I ØRKENEN

Målet for denne vandringen er Halis' tuareg-leir. Han har anlagt en samling telt i et leirområde to timers gange utenfor byen. Dit tar han med seg reisende som ønsker å få en større smak av tuaregenes ørkenliv. Leiren er basen for reisene han organiserer nordover i ørkenen. En slags base camp for ørkenhungrige. Kamelen, som egentlig er en dromedar, slik alle kameler i Afrika er, vugger avgårde. Ismael instruerer meg. Jeg må sitte bakover i salen når det går oppover og forover i salen når det går nedover. Jeg tviholder i trestokken, håper den holder og forsøker å sitte rett i ryggen, slik jeg har hørt man skal gjøre når man rir. Etter tre kvarter er jeg så sliten at jeg ber om å få gå et stykke. Vi vandrer gjennom sanddynene og jeg tenker ikke nærmere etter idet Ismael og makkeren bøyer seg og bretter opp klærne. Snart kjenner jeg de første stikkene. Vi har vandret rett inn i et gressfelt. Og de små torneklaserne lar ikke vente på seg. - *Kram-kram*, sier Ismael og gir meg ordet for de små djevlene på tamashek. Jeg går til det blir uutholdelig. Så ber jeg om å få sitte på kamelen igjen. Ismael kneler og hjelper meg omsorgsfullt med å fjerne kram-kramene fra klær og tøysko. Trikset er å fukte fingrene. Med litt fukt blir tornene myke og du får dem ikke inn i huden.

Til tross for at det ikke er jordsmonn her, passerer vi et stort felt gjerdet inn av avkappede akasiebusker. De lange tornene holder dyrene unna. - Hva dyrker de her? vil jeg vite. - Vannmeloner, svarer Ismael. Han peker innenfor buskaset, og ganske riktig, under noen planter stikker den grønspragledehudentilen stor vannmelon frem. Vi fortsetter over sanddynene. Ismael og følgesvennen forsøker så godt de greier å navigere seg utenom kram-kram-feltene. Jeg hører dem kommentere frustrert på tamashek og blir pinlig klar over at ingen av dem hadde beveget seg her hvis det ikke hadde vært for meg. Det er betalt arbeid, sier jeg til meg selv.

Ismael er en åpen og ivrig guide. Ikke minst fordi han håper at jeg senere, tilbake på gjestehuset, når Halis er ute et ærend, skal kjøpe noen av de håndlagde smykkene han påstår han selv har laget. Han kommer til å bli skuffet når jeg sier neitakk og heller gir ham rikelig driks underhånden som takk for turen og hjelpen med kram-kram'en. Men enn så lenge er vi gode venner og han forteller åpent om hvor flott det er å følge salt-karavanene gjennom ørkenen. De går om natten og hviler om dagen, bruker stjernene til navigasjon. Det er det fineste han vet om. I den svale Sahara-kvelden begynner jeg så smått å forstå hva han

snakker om. Med kram-kram-fri sand og litt mer erfaring på kamelryggen ville jeg også hatt glede av dette.

DEN RØDE LINJEN

Endelig er vi fremme ved leiren til Halis. Selv har han kjørt ut med Landcruiseren og sitter barføtt og avslappet på en rød sandyne med utsikt over ørkenen og den lange rekken av telt med fargede kamelskinn som tak. Han forteller at det går med skinn fra seksten kameler for å lage ett telt. Jeg spør om det er hans egne kameler. Han rister på hodet. - Jeg har ikke hjerte til å bruke mine egne kameler. Du kommer tett på dyrene. Jeg må sende dem bort når de skal slaktes. Greier ikke gjøre det selv.

Jeg følger Halis' eksempel, tar av meg skoene og setter meg i sanden. Vi sier ikke så mye. Nyter den varme, myke vinden, solskiven som er i ferd med å synke bak landskapet i vest, et lite tuareg-barn fra leiren som nysgjerrig klatrer opp på sanddynen for å ta oss nærmere i øyensyn. Forhodet hennes er glattbarbert, hun har fillete klær der fargen er slitt bort av mange søskens bruk i ørkenstøvet, men likevel er hun ikke stakkarslig. En eldre mann kommer opp på sanddynen, utveksler noen fraser med Halis og tar med seg barnebarnet eller kanskje oldebarnet ned mellom akasiebuskene. Der ligger en klynge stråtekt jeg ikke hadde fått øye på, hadde det ikke vært fordi noen nå har tent et bål utenfor ett av dem.

Jeg forteller Halis om norske fjell. At vi har noe av den samme roen på vidda. Jeg inviterer ham til Norge for å oppleve den hvite ørkenen. - Jeg tåler ikke høyde, sier Halis. - Da jeg reiste i Colorado fikk jeg problemer med å puste. Jeg forsøker å argumentere med at ingen får høydesyke på vidda i Norge, men Halis står på sitt. Ingen kan presse en tuareg ut i snøen. - Ser du den røde linjen til utenriksdepartementet ditt nå? spør han spøkefullt. - Denne sanddynen og ikke lenger? Jeg smiler. Kampene mellom regjeringsstyrkene og de tuaregske opprørerne er dårlig business for ham og hele Timbuktu. De er avhengig av inntektene av turismen. Ryktene skal ha det til at Gadaffi er en av finansørene, uten at det er åpenbart hva slags motiver han skulle ha for det.

Plutselig reiser Halis og Ismael seg opp, går noen skritt mot øst og begynner å be. Jeg blir sittende på sanddynen med lukkede øyne og nyte kvelden mens de to mennene vender seg mot Mekka. Og endelig føler jeg at jeg fornemmer friheten Halis snakket om. Her, i timene rundt solnedgang, har byen ikke lenger noen betydning. Tomheten er en lettelse. ■

Acem på nett:

www.acem.no

Dyade er Acems tidsskrift. Acem startet i Norge i 1966 og det er fortsatt her organisasjonen er størst - med kurs i meditasjon og kommunikasjon, nærradio og kulturseminarer.

www.acem.com

Acems internasjonale websted gir deg oppdatert oversikt over Acems kurs, publikasjoner og aktiviteter i 35 land i alle verdensdeler og omtalt på engelsk og ti andre språk.

www.yoga.no

Acem underviser også i yoga gjennom Norsk Yogaskole. Det er Norges eldste yogaskole med et opplegg som er godt tilpasset moderne mennesker og ikke har noen religiøs ramme.

www.halvorsbole.no

Kursstedet Halvorsbøle ved Randsfjorden ligger en times kjøring fra Oslo og Gardermoen. Det er Acems internasjonale kurssted for stressmestring, selvutvikling og kommunikasjon.

www.dyade.no

Interessert i sex, religion, litteratur, dans, filosofi, kjønnsroller, meditasjon, reiser eller politikk? På www.dyade.no finner du artikler om alt dette og mer til. Vil du abonnere eller kjøpe tidligere temanumre, er det bare å fylle opp handlekurven!

blog.dyade.no

Hva tenker du om temaene som tas opp i Dyade? Hvilke savner du? **blog.dyade.no** er arenaen for innfallene og dialogen omkring Dyades mange emneområder.

stud.acem.no

Acems studentgruppe holder egne begynnerkurs, helgekurs, sommerkurs og andre aktiviteter med ung profil. Den driver også bofelleskap i Oslo, København og Trondheim.

ISSN 0332-5790

9 770332 579031

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

Depotbiblioteket

h10001418

2009 Årg. 41 Nr. 4
Dyade

NORL

Returadresse:

IACEM

Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

Berørt av Sahara

Fra ørkenstøvet på norske snøvidder til tornadoene som herjer USAs østkyst. Fra den unge Aksel Jensens flørt med de store spørsmål, til dagens norske bistandsarbeid for å begrense omskjæringen av kvinner.

Sahara er stedet der vi ser effekten av store astronomiske endringer, stedet der økosfærens framtid formes, og stedet der kontemplative kulturer har søkt stillhet og dialog. Sahara er Oberst Gadaffis ukjente vannreservoar, franskmennenes kjernefysiske skamplett og de myteomspunne tuaregenes hjerteland.

Planetens største ørken berører oss på måter vi ikke er klar over. Dette nummeret av Dyade lar deg oppdage noen av dem.

DYAD DEF 2009 SAHARA - TRUSSER LOGAN PLASS